Samlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 100 1979

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Peter Hallberg

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström, Lars Furuland

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

UTGIVEN MED UNDERSTÖD AV
HUMANISTISK-SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA FORSKNINGSRÅDET

ISBN 91-22-00365-7 (häftad)
ISBN 91-22-00367-3 (bunden)
ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Almqvist & Wiksell, Uppsala 1980

Wargen – en gåta i Runebergs ungdomsdiktning

Av MAGNUS VON PLATEN

Det lilla hexametereposet *Wargen* (*W*) är bland det tidigaste vi äger av Runebergs hand – enligt min mening det allra äldsta. Den nu mycket allmänt accepterade uppfattningen av dikten lyder, att det är en stilparodi, som närmare bestämt är heroikomisk (om än med seriösa inslag), och att den har författats av en nittonårig student på sommaren 1823. Denna karakteristik har fått sin definitiva utformning av Sven Rinman i uppsatsen »Runebergs 'Vargen'», tryckt i Historiska och litteraturhistoriska studier 1935. Rinmans synsätt återvänder i ett par av standardverken, med särskild emfas i »Ny illustrerad svensk litteraturhistoria» 3. Senast har uppfattningen framförts med oreserverad anslutning i Kjell-Arne Brändströms utförliga kommentar till dikten i den stora runebergupplagan (del 12).

Det finns eller har i varje fall funnits en annan uppfattning. Enligt den är dikten seriös och skriven av en skolyngling i Vasa i första början av år 1819. Tesen inrymmer alltså det uppseendeväckande påståendet, att Runeberg skulle ha varit fjorton år gammal, när han påbörjade sitt epos, vilket i sig kan förefalla mindre sannolikt. Det är emellertid den uppfattningen, som jag här vill göra mig till talesman för. Men innan jag framlägger skälen för min ståndpunkt, skall jag presentera dikten. *W* hör inte till de texter av Runeberg som man har aktuella – för att nu uttrycka saken med utomordentlig mildhet.

W är ca 300 hexametrar lång och är en jaktskildring, inramad av genrebilder från ett välbärgat och förnämt storbondehem. Vi får höra om hur en »åldriger husfar», omgiven av sina söner, väntar hem boskapshjorden om aftonen. En förfärlig varg har länge härjat i trakten och berövat honom kor. Denna kväll visar sig att odjuret har slagit hårdare än nånsin. Själva ledartjuren har blivit anfallen och dör nu vid sin herres fötter. Gubben, som han kallas i dikten, beklagar sina svikande krafter, han förmår inte själv hämna sig på vilddjuret och han berättar uppfordrande om en jaktbravad, som han utfört i sin ungdom. En av sönerna stiger fram och erbjuder sig att ta upp kampen mot vargen. Nästa morgon beger sig pojkarna ut och bygger en jaktkoja enligt faderns föreskrifter och gömmer kött till lockbete. Vid hemkomsten bjuder fadern dem på en måltid med kostligt vin ur en dyrbar, sirad silverpokal. Fadern laddar sitt gevär och ger det till de två söner, som skall gå ut på själva

jakten. Under natten kommer vargen till betet. Han nedläggs på ett dramatiskt sätt av den ene sonen. Djuret släpas hem i triumf. Faderns glädje är stor.

Bredvid fadern uppträder modern. Teckningen av henne är negativ. Även med tidens mått mätt måste karakteristiken betraktas som uttryck för ett visst kvinnoförakt. Ett exempel: modern svimmar när hon hör vad som hänt med boskapen, men senare på kvällen har hon glömt allt och somnat gott. Detta föranleder en hjärtesuck från gubben. Hans reflexion kan meddelas som ett smakprov. Det är fråga om en rätt lyckad variation på Vergilius' ord »Varium et mutabile semper femina»:

o Qvinliga hjerta!
lätt som svampen du tager emot hvart intryck men tar straxt
åter din fordna form så att ärret sökes förgäfves.[1]

W har bevarats i två handskriftliga versioner. Den ena, den äldsta, föreligger i ett löst manuskript. Det är den versionen som har tryckts i Samlade skrifters textband (del 3). Så finns en överarbetad version. Den står i det häfte med dikter, som kallas »Blåa boken». Runeberg inköpte den blåpärmade volymen ca 1824, när han var informator i inlandet. Dikterna har införts delvis i kronologisk ordning. *W:s* placering pekar på 1823, men man vet inte om detta avser författandet eller överarbetningen. För övrigt är som antytt tidsordningen i »Blåa boken» osäker.[2]

De skilda dateringarna av *W* bygger främst på två skilda traditioner, som båda säger att Runeberg i unga år har skrivit en dikt på hexameter över en vargjakt. Detta hände enligt den ena traditionen 1819, enligt den andra 1823. Liksom tidigare forskare tyder jag uppgifterna så, att Runeberg har författat två skilda dikter över upplevda vargjakter och att vi bara äger den ena av dessa dikter,

---

[1] V 149 ff. – I vissa fall nedan kommer citaten att avvika från texten i SS, beroende på att texten här har rättats mot handskriften.

[2] Man torde ha överskattat den kronologiska tillförlitligheten i ordningsföljden mellan de 22 dikterna i »Blåa boken». För bortåt hälften av dem är tillkomsttiden högst oviss eller helt okänd. Endast omkring ett halvt dussin poem kan dateras definitivt eller med stor bestämdhet.

Under två dikter har Rbg själv satt ut årtal. Under *Scholan* står året 1823. Man har uppfattat och accepterat tidsangivelsen som året för diktens tillkomst. Det förefaller emellertid högst tvivelaktigt. L. L. Laurén tryckte dikten första gången efter en uppteckning (indirekt) av en av Rbgs barndomsvänner. Laurén, som var en utmärkt kännare av skola och skolliv i Vasa, förlägger dikten till Rbgs skoltid. Framförallt av psykologiska skäl tycker man att det verkar otroligt, att en student vid universitetet skulle ge sig tid att författa en lång satir över sitt skolliv. Även formellt verkar den enkla och puerila produkten tillhöra skolåldern. Dess tempus är presens med många inströdda imperativer, vilket måhända inte bara beror på att dikten efterbildar Bellman.

Vad årtalet 1823 i så fall syftar till är oklart. Det är inte året för införandet i »Blåa boken», ty den inköptes först 1824 (eller 1825). Möjligen åsyftas tidpunkten för senaste överarbetning, fast även detta förefaller mindre troligt av samma, ovan anförda psykologiska skäl. – Årtalet under den andra dikten, *Försynen* (1822), kan inte kontrolleras.

I vissa fall har kommentaren accepterat mindre säkra dateringsförslag som t. ex. E. Hasselblatts ytterst lättvindiga resonemang beträffande »När och hur tillkom Runebergs Den bestulna?» (HLS 16, 1940).

medan den andra är förkommen. Men vilken vi äger och vilken som är förkommen, det är tvistens kärnpunkt.

Den ena traditionen stammar från kyrkoherden Nils Kurtén, vän och rumskamrat med Runeberg under skoltiden. Han dog 1873; det är hans son Uno, som återger faderns berättelse i ett brev 1878 till Runebergs äldste son. Uno Kurtén skriver:

> Enligt min aflidne faders uppgift är *vargen* skaldens första försök i Hexametrisk vers vid 14 års ålder och grundar sig berättelsen på en passerad händelse. Skalden hade neml. tillsammans med min fader och farbror rest emellan Jakobstad och Wasa, antagligast efter nyåret 1819, och då hörde de på Kovijoki gästgifveri omtalas den beskrifna händelsen, hvilken skalden genast på gästgifveriet började nedskrifva. Derefter afslutades *vargen* under terminen i Wasa. Sedan stycket var färdigt ville Runeberg kasta manuskriptet i kakelugnen men hindrades af min far, som ryckte det till sig hvarvid en bit af titelbladet bortrefs. Med Runebergs tillstånd behöll min far derefter *vargen*. (Rinman s. 47)

Även om det inte direkt utsägs tycks Nils Kurtén (eller möjligen bara Uno Kurtén) ha trott, att det var ett unikt manus som räddades. Det var det ju inte. Runeberg har haft en kopia, som han senare överarbetade; överarbetningen infördes »Blåa boken». Men han tryckte aldrig dikten. Det kan tilläggas att Uno Kurtén 1910 skänkte handskriften till Svenska Litteratursällskapet.

Vad beträffar den kurténska traditionen har forskningen märkvärdigt nog inte noterat, att den föreligger i tre versioner med två hemulsmän. Versionerna är i allt väsentligt samstämmiga. Den version, som Strömborg återger, rymmer flera kompletterande detaljer och han har uppenbarligen fått den direkt från Uno Kurtén (BA 1 s. 322, den av J. E. S. signerade noten). C. G. Estlander var den förste som med uppsatsen »En skolpojksdikt af Runeberg» riktade uppmärksamheten på poemet (FU 4, 1888–89). Han åberopar sig på »enkefru kyrkoherdskan Kurtén» (s. 61). Här möter ytterligare nya detaljer. Det är alltså en mycket fast utbildad tradition; historien har nog berättats många gånger av gamle Nils Kurtén.

Dess trovärdighet bestyrks av två defekter på manuskriptet. Det är brandskadat längs högra kanten. Omslagsbladet har nedre högra hörnet bortrivet. Handskriften verkar således att bära syn för sägen: att ha varit i beröring med elden, men ha räddats genom att en person ryckt den ur en annans hand. Odiskutabelt är ju också, att Kurtén ägde manus.

Forskningen har emellertid avvisat Kurténs framställning på alla väsentliga punkter och detta av ett enda skäl. Som framförallt Rinman fint har påvisat, ser vi av *W* inte bara att dess författare träget studerat Homeros, utan att han har gjort det på originalspråket. Men i skolan lästes bara koiné, Nya testamentets grekiska. Det var först sedan Runeberg på höstterminen 1822 kommit till Åbo, som han fick undervisning i Homeros' språk och – har man menat – blev i stånd att förstå det (jfr G. Castrén: Rbg och universitetet, HLS 12, 1936).

Här inställer sig mycket lägligt den andra traditionen, som berättar om

tillkomsten av en vargdikt 1823. Uppgiftslämnare är kontraktsprosten J. L. Lagus, son till professor A. J. Lagus, fader i det hem där Runeberg tjänade som informator sommaren 1823, närmast för den yngre sonen Wilhelm (f. 1811). Under ferierna bodde man i prebendet Lundo prästgård. J. L. Lagus har därifrån omtalat följande för Strömborg:

> Vi läste om morgnarne Homerus och om dagarne vistades vi ute i det fria, och utgjorde isynnerhet Keisvuori, ett vid prestgården uppstigande högt berg, en angenäm samlingsplats för anställande af våra lekar, namnsdagsfiranden och andra nöjen. [...] Under samma sommar grasserade en varglo i trakten af Keisvuori och ref åtskilliga kreatur; då föreslog Runeberg, att man skulle bygga en koja, der han ville vakta på skadedjuret. Kojan uppfördes af oss samfält, och Runeberg var äfven den, som ensam der tillbragte flere nätter för att vakta på rofdjuret, dock förgäfves. Detta företag beskref han sedermera i ett poem, benämndt Vargiaden, deri han på hexameter skildrade djurets framfart, vårt ansträngda arbete med kojan och vakandets vådor samt slutligen den förgäfves använda mödan. Detta skämtsamma poem deklamerade han sedermera för oss på Keisvuori. [...] Ingen af oss tänkte då på att samla och förvara dessa hans första försök. (Strömborg 1 s. 61)

Det är här fråga om en annan dikt än den som Kurtén talade om. Denna heter *Vargiaden,* inte *Wargen.* Det har varit en skämtsam tillfällesprodukt, där ett snöpligt verklighetsförlopp har skildrats på ett för åhörarna igenkännbart sätt. Då däremot Kurtén ingenting säger om komik, bör vi utgå från att hans vargdikt har varit seriös. Den sista meningen hos Lagus skall sannolikt förstås så, att han anser *Vargiaden* förkommen.

Ändå har påståendet gjorts, alla olikheter till trots: Lagus' *Vargiaden* är i själva verket identisk med Kurténs *Wargen!* Detta är den idag vedertagna uppfattningen. Tesen drar emellertid med sig flera stora svårigheter. Dessa har knappast alls beaktats.

Man kan inte helt komma från Kurtén; han ägde ju manus. Man säger fördenskull – såsom senast Brändström (s. 3 f.) – att säkerligen har Runeberg skrivit den vargdikt 1819, som Kurtén talar om, *men den är förkommen!* Kurtén missminner sig beträffande åtkomsten av dikten. Han måste ha tillägnat sig den först sju år senare vid ett supponerat sammanträffande i Åbo 1826 mellan studenterna Runeberg och Kurtén! Man tvingas till denna hypotes, därför att skalden ju måste ha haft med sig 1823 års dikt från Lundo till Saarijärvi, där han bearbetade den och införde den i »Blåa boken». Det var först vid återkomsten till akademin 1826 som han kunde frånhända sig det ursprungliga manuskriptet till Kurtén.

Teorin väcker flera betänkligheter. Först en mindre sak: herrarnas umgängestid i Åbo var inte obegränsad. Runeberg tycks ha anlänt rätt sent på vårterminen att döma av ett brev till honom från hans far, som Strömborg återger (1 s. 260). Kurtén å sin sida lämnade staden i maj för att tillträda en befattning som sånglärare i Tavastehus (Rinman s. 51).

För det andra: Runeberg har otvivelaktigt förstört mycket av sina litterära ungdomsförsök. Men denna gång skulle han således ha bevarat den första versionen till en dikt efter det den omarbetats. Det obsoleta utkastet tar han

sedan med sig, när han två år senare flyttar tillbaka till Åbo. Där blir det plötsligt dags att förstöra det, bränna det såsom brandskadan och ögonvittnet betygar. Det hela förefaller egendomligt.

Man kan för det tredje fråga, vad anledning Runeberg hade att plocka fram sin vargjaktsdikt när – och om – han träffade Kurtén. Det verkar som om man inte har tänkt på, att det här poemet ju ingenting hade att göra med Kurténs och Runebergs upplevelse och dikt från 1819.

För det fjärde: man litar i mycket på Kurtén. Men när det gäller hans redogörelse för åtkomsten av manus – den dramatiska episoden i skolrummet i Vasa – då hävdar man att han missminner sig. Episoden förläggs till en annan stad och till ett helt annat skede av de båda männens liv. Vidare: den dikt som Kurtén fick i sin hand, var inte, *som han inbillade sig,* den dikt, vars födelse och framväxt han hade bevittnat, utan var en för honom fullkomligt främmande vargjaktsdikt!

Undersöker man närmare olikheterna mellan *W* sådan den föreligger och den *Vargiaden,* som Lagus beskriver, röjs ytterligare blottor i resonemanget. Brändström finner en god överensstämmelse mellan *W* och Lagus' ord (s. 4). Jag är av annan uppfattning. De enda motsvarigheter jag finner mellan Lagus' verklighet och *W* är några enkla basfakta: att i ena fallet, diktens fall, en varg, i andra fallet, verklighetens fall, en lo har rivit kreatur och att man anställer jakt på djuret. I övrigt talar Lagus om ett högt berg. Dikten nämner inte något berg, utan talar om »slätten» och »vida fälten», fast i övrigt en dramatisk inscenering har eftersträvats, där ett berg onekligen hade kunnat komma väl till pass. Lagus talar om »vakandets vådor». De berörs i dikten egentligen bara med en enda versrad (v. 232). Då gäller det pojkarnas bävan inför det oväder, den mycket litterära storm, som skalden låter blåsa upp. Lagus talar om att Runeberg ensam vaktade flera nätter. I dikten vaktar två bröder en halv natt. Lagus framställer informatorn i huset som initiativtagare och huvudagerande. Någon motsvarighet till honom förekommer inte i dikten. Lagus säger att jakten misslyckades. I dikten dräps vargen och hemförs i triumf.

Det finns ytterligare skillnader. Det är ju otvetydigt att Lagus talar om en dikt, som på ett igenkännbart sätt har återgett ett händelseförlopp ur verkligheten. Men *W* är en genomförd fiktion! Den spelar i en storbondemiljö av ett lite sagoaktigt slag. Bröderna Lagus kunde näppeligen känna igen sig och sin informator i den anonyma brödraflocken i dikten. Och skulle porträttet av husfadern, som allt bestyr, diktens centralgestalt, vara ett porträtt av den originelle och världsfrånvarande professor Lagus? Om hustrun i dikten sägs att hon är prästdotter, och att hon i boet har fört med sig en silverpokal, för övrigt diktens mest iögonfallande accessoar, som hennes far vunnit »för en förträffelig prisskrift» (v. 178–181). Fru Lagus var verkligen prästdotter; hennes far var kyrkoherden och fältprosten L. A. Hoffrén, som hade avlidit året innan.[3]

[3] Se M. Akiander: Herdaminne för fordna Wiborgs och nuvarande Borgå stift 1, Hfors 1868, s. 142. – Veterligen har inte L. A. Hoffrén gjort sig bemärkt genom att vinna någon litterär eller vetenskaplig skrifttävling.

Såtillvida skulle hon alltså ha kunnat känna igen sig, låt vara att hennes far här har deklasserats till pastor. Men är denna identitet giltig, får det en mycket egendomlig konsekvens. Då måste det kritiska kvinnoporträttet vara ett porträtt av professorskan själv. Den smått misogyna nidteckningen skulle för den lagusska åhörarkretsen ha blivit informatorns karakteristik av husets maka och mor! Det förefaller mig som om snarare just den lilla överensstämmelsen mellan diktens hustru och fru Lagus – att båda är prästdöttrar – på ett avgörande sätt visar, att Runeberg inte har haft en tanke på den lagusska familjen, när han skrev sitt epos.

Det finns ytterligare en detalj, som jag tror har betydelse. Lagus kallar dikten *Vargiaden*. Brändström menar att detta »är betydelselöst; R kan t. ex. ha annonserat dikten med den ståtligare beteckningen vid sin improviserade uppläsning» (s. 4). Det är oriktigt uppfattat. Titeln *Vargiaden* är inte en 'ståtligare beteckning', det är till typen tidens schablontitel på ett parodiskt eller heroikomiskt miniatyrepos. Runebergs *Vargiaden* inordnar sig genom sin överskrift i en internationell och i den svenska litteraturen rikt företrädd genre. Eftersom denna genre inte alls har uppmärksammats av forskningen, skall jag tillåta mig en liten utvikning härom.

Det finns dikttitlar på -aden, som är högtidliga. De är då bildade efter Iliaden och Henriaden, dvs. de har antingen ett kunganamn eller namnet på en historisk valplats som förled. Fru Nordenflycht tävlade 1754 i Vitterhetsakademien med »Tåget öfver Bält», som då hette »Försök til en Caroliade». Erik Brander-Skjöldebrand utgav en »Gustaviade» 1768, och Tegnér talar i Akademisången 1836 om en »Gustaviade i brons». Vidare C. H. Flintbergs »Försök till en Adolphiade» 1769. Jag har sett Gyllenborgs »Tåget öfver Bält» i brev omtalas som hans »Bältiade».

Men de flesta titlar på -aden har inte bildats efter Homeros eller Voltaire, utan efter Popes oerhört populära »Dunciad».[4] Tidigast ute i Sverige var Dalin med satiren »Slinkiaden» från ca 1741; han förstörde den emellertid. Några av de många dikterna av detta slag är ganska kända, t. ex. Olof Rudbecks »Boråsiade» från 1776, »Rimthussiaden», som inleder »Markalls sömnlösa nätter» 1820, och Love Almqvists »Tyskiaden» från hans landsflyktsår.

I övrigt skall här blott exemplifieras med sådana dikttitlar, som liksom Runebergs har ett djurnamn som förled. Där är C. B. Zibets »Kurriaden» 1765, ett parodiskt kväde över en död ekorre. Där är Jacob Wallenbergs »Oxeaden» i »Min son på galejan»; sista oxen ombord slaktas och begråts högtidligen. Där är Bellmans »Papegoiiaden». Där är »Wargiaden», en handskrift från 1800-talets början, som emellertid handlar om ett sällskap som kallade sig 'vargarna'. Alfhild Agrell skrev som flicka »En skalbaggiad», en satir enligt hennes egen uppgift. Det är inte en slump att hon var ung; det mesta inom denna parodiska genre har författats av gymnasister och studen-

---

[4] Se R. P. Bond: – IAD: A progeny of the *Dunciad* (PMLA 44, 1929, s. 1099–1105).

ter. Vi står här helt enkelt inför gamla tiders litterära spex och studentikosa skämtvers. Den heroikomiska stilkaraktären är vanligen helt genomförd. Man besjunger lågkomiska ämnen i en upphöjd stilart. Ståtliga versmått anlitas, under 1700-talet alexandriner, under 1800-talet allt oftare hexameter. T. ex. »Rimthussiaden» är på hexameter.[5]

Vad denna utvikning vill belysa är, att den skämtsamma tillfällesdikt, som studenten Runeberg på 1820-talet författade på högtidlig hexameter över en snöpligen misslyckad vargjakt, knappast kunde bära något annat namn än *Vargiaden.* Samtidigt framgår att Lagus' tradition verkar att vara ända in i enskildheter konsekvent och konsistent.

Att forskningen har övergett Kurténs redogörelse för *W:s* tillkomst och istället anknutit till Lagus' tradition hade som ovan nämnt endast ett skäl: Man har ansett det vara omöjligt för Runeberg att läsa Homeros på grekiska under skolåren. För Rinman och Brändström tycks detta vara ett axiom. Estlander, som var den förste som såg att homerosstudier måste ha föregått *W,* formulerar sig mera försiktigt. I »En skolpojksdikt» påpekar han, att man i skolan läste endast nytestamentlig grekiska. Han fortsätter: »Runeberg, som var primus på konrektors, liksom senare på rektors klass, kunde väl hafva gått därutöfver och på egen hand lagt sig in i Homerus» (s. 71). Men, menar Estlander, ett sådant försprång skulle ha noterats av rumskamraterna, »och Ehrström» – den av kontubernalerna som har berättat om samlivet – »har ingenting nämt därom». Estlanders *argumentum e silentio* väger lätt. Intressantare är hans uppfattning att det i och för sig har varit möjligt för Runeberg att börja studera Homerus på egen hand. Och otvivelaktigt ligger ingenting otroligt i att Runeberg redan vid 14 års ålder har skaffat sig insikter nog att kunna tillgodogöra sig den homeriska grundtexten. Rörande denna kardinalpunkt i diskussionen finns åtskilligt att andraga.

En rikssvensk litteraturforskare tänker omedelbart på en annan litterärt begåvad gosse, som befann sig i alldeles samma ålder som Runeberg, när Runeberg enligt Kurtén skrev *W*, och som i lantlig avskildhet lärde sig läsa Homeros. Tegnér började 1797 på Rämen studera Iliaden i en 1500-talsfoliant med latinsk översättning. En av den lille informatorns elever berättar, att han från juli 1797 till januari 1798 – då han hade fyllt 15 år – läste Iliaden tre gånger och Odysseen två (Böök: E. Tegnér, 1963, s. 19).

Vad som varit möjligt för Tegnér bör inte ha varit omöjligt för Runeberg, allrahelst som homerosstudiet i hög grad hade underlättats under de mellanliggande åren. Vid sekelskiftet utkom i Sverige de homeriska eperna på grundspråket med latinsk prosaöversättning, således fullt brukbara för Runeberg. Dessutom förelåg flera översättningar till svenska; Brändström ger en

---

[5] För den händelse någon skulle vilja skriva om denna genre – och en uppsats är den värde de hava kan. Se exkursen i slutet av uppsatsen. Att den bibliografiska akribin ingalunda är fullkomlig är jag medveten om.

god om än inte uttömmande översikt över dem i kommentaren (s. 5).[6] Det skall tilläggas att Tranérs översättning meddelade också grundtexten med fylliga kommentarer (1807 ff.). Vidare bör nämnas att D. Fr. Gedikes »Grekiska Läsbok för Begynnare» (1803) återger anekdoter och historier av olika prosaförfattare samt en omfångsrik ordlista. Året innan hade P. A. Wallmark publicerat översättningar från grekiskan med introduktioner i uppsatsform till studiet av profangrekiskan (»Samling af skrifter uti äldre litteraturen»). Skolordningen 1807 bestämde att även profana auktorer skulle läsas. (Den hann dock inte införas i Finland.) Professor Dahl skyndade att utge en »Chrestomathia graeca» (1808, uppl. 2 1814), vilken avslutades med 30 sidor Homeros. Till boken hörde ett »Lexicon chrestomathiae graecae». Grekiska grammatiker utgavs av Dahl 1809 (uppl. 2 1814), av M. Norberg 1816 och av L. Hammarsköld 1818. Därtill kommer att Homeros hade blivit ett alltmer aktuellt namn och fördenskull föremål för talrika avhandlingar. Bara i Åbo ventilerades åren 1800–12 inte mindre än sju dissertationer berörande Homeros. De små avhandlingshäftena utdelades till studenter och spreds med dem över landet. Självfallet har de funnits att tillgå i Vasas välförsedda skolbibliotek. Med tillgång till några av alla dessa hjälpmedel och med solida insikter i koiné som grund – och Runeberg hade 1819 läst grekiska i fyra år – bör det ha gått bra för en intelligent yngling att ta ut Homeros på egen hand.[7]

---

[6] L. Hammarsköld recenserade M. Wallenbergs övers. av Iliaden i Swensk Literatur-Tidning i början av 1816. Han slutar med följande lilla bibliografiska översikt:

»Innan Rec. lemnar denna öfversättning, vill han ej neka sig det nöjet att erinra, huru Hr Regnér år 1802 misströstade att, öfversatt på svenska, kunna, i sin helhet utgifva något större, utfördt arbete af Grekiska eller Romerska Skalder. Efter denna tiden hafva vi på vårt språk erhållit: Virgilii Bucolica, Georgica och Äneis; Horatii Satirer och Epistlar; Aischylos' Prometheus; Sophokles' Ajas och Elektra; Tryphiodoros' Eröfrade Ilios; Hesiodos' Gnomiska Lärodigt och nu äfven Homeros' Ilias, alla efter den strängare methoden fullbordade, och i Originalernas eget versslag.» (sp. 144).

Det kan tilläggas att redan i Tegnérs ungdom förelåg ett hjälpmedel för grekiska självstudier i göteborgslektorn G. Beyers antologi av grekiska texter med översättning till latin, »Excerpta graeca in usum gymnasticum» (Gbrg 1763). Här förekommer Odysséens tolfte sång, utdrag ur Hesiodos, Theocritos med flera poeter, Platons Kriton m. m. I olika skolhistoriker framskymtar också att man har läst Homeros och andra profana grekiska författare i skolan redan innan 1807 års skolordning gjorde ett sådant studium legitimt. Detsamma har iakttagits i Finland; se nedan.

[7] I Rbgs bibliotek fanns lustigt nog samma homerosedition med latinsk översättning, tr. i Basel 1540, som den unge Tegnér lärde sig profangrekiska ur på Rämen. Andra böcker, som kan ha kommit i Rbgs ägo före 1819, är C. Dahl: Chrestomathia graeca (1814), B. Hedricus: Grecum lexicon manuale (Leipzig 1796), P. F. A. Nitsch: Kurzer Entwurf der griechischen Alterthümer (Altenburg 1791) och V. C. F. Rost: Deutsch-Griechisches Wörterbuch (Göttingen 1818).

Antikbegejstringen i det begynnande 1800-talets Åbo har utmärkt tecknats av S. Rinman i uppsatsen »Nyhumanismen vid Åbo akademi» (Lychnos 1948–49, 1950).

Skaldinnan Eleonora Charlotta D'Albedyhll, f. Wrangel, skrev 1810–12 ett antikiserande epos över fornnordiskt ämne, »Gefion», tryckt i Uppsala 1814. Hexametern är i det hela god och ledig. Det homeriska inskränker sig i stort sett till epitettekniken: »de vingade orden, den sköldade salen, de yfviga skäggen» etc. Det anmärkningsvärda är, att friherrinnan har lyckats attrapera det homeriska så pass hyggligt som fallet är utan att vara grundspråket mäktig – ty om så förhållit sig hade det säkerligen påpekats av hennes mycket chevalereske recensent Atterbom i Swensk Literatur-Tidning 1814.

För övrigt är det inte så säkert att Runeberg har behövt studera på egen hand. Tegnér var nödgad till det, men Runeberg levde i en skolstad. I gamla tiders skola meddelades mycken enskild undervisning, isynnerhet vid en trivialskola sådan som Vasas, från vilken man dimitterade direkt till akademin. L. L. Lauréns skolhistorik från 1884 nämner också åtskilligt om sådan privatinformation i Vasa. För den begåvade skolynglingen Ludvig bör det inte ha varit svårt att mer eller mindre kostnadsfritt få extrahjälp i ett ämne, som intresserade honom. Man vet också att profangrekiskan tidvis lästes i vissa skolor i trots av bestämmelserna: i Borgå gymnasium vid seklets början, i Tavastehus' trivialskola (E. Lagus: Studier i den klassiska språkundervisningens historie i Finland, 1890, s. 123, 137 noten).

Vidare: man har fattat Lagus' berättelse så, att Runebergs informatorsuppdrag på Lundo gällde att undervisa yngste brodern, tolv år, i grekiska, icke i koiné utan just i Homeros' grekiska. Säkerligen var det så; fadern var gammal grekdocent och skulle några år senare som statlig utredningsman förorda att profangrekiskan upptogs på skolschemat. Den 'kondition' han kunde erbjuda – att som huslärare få vistas över sommaren i en prominent professors hem – var mycket lockande. En kondition i en professorsfamilj var en av de mest åtråvärda befattningarna av det slaget. Professor Lagus har kunnat välja den lämpligaste för uppgiften. (Senare hade han det unga lärdomsljuset J. J. Nervander som informator.) Att han i studentskaran skulle ha valt någon, som själv praktiskt taget var nybörjare inom homerosstudiet, är högst osannolikt. Långt mera troligt är att Runeberg har utsetts, därför att han redan nu var känd för sin förtrogenhet med grekisk skönlitteratur.

Slutligen: Runeberg har på grekiska skrivit en skämtdikt om 97 hexametrar (SS 8 s. 95–98; 17 s. 120–124). Dess titel blir i översättning: *Akademisk tentamen. Komiskt epos.* Det är en skojfrisk diatrib mot den impopuläre och drummelaktige professor Wallenius. Man har tidfäst dikten till vårterminen 1826. Runeberg återvände då till Åbo, troligen i februari (jfr ovan); i maj avgick Wallenius med pension. Enda grunden för dateringen är egentligen, att författaren visar ett sådant handlag med grekiskan att det har fallit sig naturligt att förlägga dikten till en så sen tidpunkt som möjligt. Annars är inte särskilt troligt att Runeberg skulle ha författat detta pojkaktiga skämt under de hektiska vårmånader, som här kommer ifråga, då han efter tre års bortovaro återupptog sina examensstudier, samtidigt som han för bärgningens skull privatinformerade och för nöjes skull diktade på *Elgskyttarne.* Hans första Åbo-tid, 1822–23, är egentligen mera sannolik. Och är dikten författad då, kan vi lugnt dra slutsatsen, att Runeberg åtminstone måste ha kunnat utmärkt läsa profangrekiska redan som skolyngling. Men även om man bortser från *Akademisk tentamen* kan bestämt hävdas, att de insikter i grekisk homerostext, som *W* röjer, på intet sätt utgör ett hinder för att den kurténska traditionen är korrekt.

Vissa indirekta vägledningar har också stått Runeberg till buds. I skolan började han 1818 läsa Eneiden. Där fick han ett gott grepp om antik hexame-

terstil. En annan vägledning erbjöd sig i Aura 1817 – den första årgången av denna Finlands första litterära kalender, som måste ha väckt stor uppmärksamhet bland litteraturintresserade. Där publicerades början av A. W. Schlegels berömda uppsats »Öfver Goethes Hermann und Dorothea». Denna inledning handlar uteslutande om Homeros och är en fin karakteristik av den homeriska stilen. Oss har väl uppsatsen föga att lära, men för en finländsk skolyngling år 1817 kan den ha verkat som en uppenbarelse.

Schlegel sätter Homeros över Vergilius. Homeros' diktverk kallas den fulländade urbilden för den episka genren. Det enda Homeros klandras för är sitt omfång. Den kritiken var ju för en sentida efterbildare högst tacknämlig att ta *ad notam.*

Men även i en mera positiv mening kan det förefalla som om Schlegels uppsats har varit instruktiv för Runeberg. Schlegel citerar Aristoteles' beröm åt Homeros' objektivitet: »för det han säger så litet som möjligt i egen person, och efter ett kort företal genast inför en man eller en qvinna talande». I *W* finner vi en inledning om 10 verser, sedan införs de uppträdande och i vers 20 börjar det första talet. Bortåt en tredjedel av Runebergs text upptas av tal.

Schlegel prisar den homeriska liknelsen och kallar den »liksom ett epos i förminskad skala». I *W* möter tre à fyra homeriska bilder. Schlegel utpekar särskilt beskrivningen av Akilles' sköld. Den bild hos Runeberg, som mest påminner om den, är beskrivningen av den ärvda pokalen i drivet silver. Det har blivit ett vackert ställe i dikten:

> Backi förtjusande Ynglings gestalt med glas uti handen
> vinkade: »drick!» åt Apollo med lagerqvistar bekransad
> detta såg man på locket och åter på sidorne sprungo
> Muntra Gudinnor i fröjdande dans på doftande rosor. (v. 183–186)

Schlegel understryker att vad Homeros främst står för, är »*lugn framställning af det fortskridande.* Det är aldrig *framställning af det hvilande,* eller så kallad poetisk målning» (s. 100). Även skildringen av Akilles' sköld är rörlig, exemplifierar Schlegel. Så är som synes också skildringen av pokalen. Överhuvud tillämpas föreskriften in i varje enskildhet: allt i *W* är tal eller rörlig handling. När t. ex. de jagande gossarna på natten ligger och väntar i kojan på att vargen skall komma, släpper skalden lös ett dramatiskt oväder – ingenting får stå stilla. Men Schlegel fortsätter: »Ingenstädes ett stillastående i sången; men också ingenstädes ett otidigt fortilande, utan den skönaste jemvigt och måtta i den beständiga och outtröttliga rörelsen.» Vi kan se hur Runeberg omsätter detta i praktiken i det nämnda exemplet. Efter att på fyra rader ha låtit den nattliga stormen rasa och vräka kull träd, fortsätter skalden:

> häftigt klappade gossarnes hjerta ty ryslig var natten
> skytten täckte dock varsamt för rägnet låset på bössan
> blickande med orolighet ut genom gluggen i kojan. (v. 232 ff.)

Här återställs jämvikten i tempot. På den furiösa stormskildringen följer denna passus av stiltje, dock med bevarad rörelse i framställningen.

Schlegel prisar också lugnet hos Homeros. Lugnet åstadkommer att Homeros gör »alla delar af sitt föremål på visst sätt hvarandra lika». Detta innebär att »de mindre betydande» momenten, »men till en beständig fortgång nödiga (t.ex. det att stiga upp, gå till sängs, äta, dricka, tvätta händren, påkläda fotsålarna, kläderne, vapnen osv.) bortträngas aldrig, och intaga tätt invid de vigtigaste det för dem bestämda rum». Runeberg omsätter hela exempelsamlingen i praktiken utom handtvättandet, som kanske har förefallit honom ett onödigt fjäsk. Man äter och dricker i dikten med stor omsorg och man håller nästan oavbrutet på att gå och lägga sig och att stiga upp och att ta på kläderna. Cirka 30 verser ägnas åt läggning, uppstigning och påklädning, cirka 33 verser åt ätning, drickning och vapenutrustning. En dryg femtedel av dikten har avsatts åt att uppfylla det schlegelska exempelprogrammet.

Schlegels uppsats fullföljdes inte i den följande årgången. I stället fick man där A. G. Sjöströms översättning av fjärde sången av »Hermann und Dorothea». Dikten hade förannonserats av Auras redaktör Linsén med orden: »den moderna Skaldekonstens ojemförliga mästerstycke». Goethes hexameteridyll erbjöd god åskådningsundervisning i hur man bäst överförde Homeros på ett modernt ämne.

Det är svårt att säga något alldeles bestämt om Auras betydelse för *W.* Runeberg kan ha hämtat allt direkt från Homeros. Men tänker vi oss *W:s* författare som en fjortonåring, då bör han ha haft god nytta av den både teoretiska och praktiska handledning, som Aura tillhandahöll.

Men samtidigt är uppenbart att Runeberg självständigt har öst ur källan och med samma hänförelse som fyllde den unge Tegnér. Klassiker och kommentatorer har prisat den trohet mot förlagan, som utmärker hans efterbildning, och också i flera fall den fyndighet, varmed han har funnit svenska motsvarigheter till svåröversatta homeriska epitet och vändningar.

Entusiasmen inför en svårpenetrerad grekisk klassiker är ett historiskt fenomen, som behöver förklaras. Rent allmänt kan konstateras att den starka inriktningen på döda språk i gamla tiders undervisning bar frukt såtillvida som isynnerhet de latinska auktorerna ofta blev levande litteratur för den skolbildade. Vergilius, Ovidius och flera av lyrikerna förblev ju som bekant verksamma krafter i det litterära fältet. Nyhumanismen hade på samma sätt som den ursprungliga humanismen fört fram den grekiska litteraturen i blickpunkten. Homeros var vid denna tid ett stort och aktuellt namn, omtalad med entusiasm framförallt av de yngre. Lorenzo Hammarsköld kallar Homeros i en artikel i Swensk Literatur-Tidning 1816 för »den kring all verlden berömdaste, fullkomligaste och sublimaste af alla tiders skalder» (sp. 123).

Betecknande för vad man uppskattade hos honom är Herders ord i inledningen till »Stimmen der Völker in Liedern»: »Der grösste Sänger der Griechen, *Homerus,* ist zugleich der grösste *Volksdichter.* Sein herrliches Ganze ist nicht Epopee, sondern [...] Märchen, Sage, lebendige Volksgeschichte» (Upps. 1815, s. 72). Viktig är bestämningen 'folkdiktare'. Homeros betraktades som en folklig skald, en primitiv bard av Ossians typ. Hans eper var de

gamla grekernas motsvarighet till andra länders folkvisor. Här lyssnade man till den grekiska folksjälens röst. Den olärda ursprunglighet, som man tillade honom, var det som främst gjorde honom till en inspirerande läsning för tidens litterater.[8]

I sammanhanget bör heller inte förglömmas, att Homeros också kunde utöva en dragningskraft av enklare slag. I en tid som saknade egentlig ungdomslitteratur hände att särskilt Iliadens hjältesaga blev läst som pojkbok. Närmaste exemplet är Topelius. Han berättar i sina »Självbiografiska anteckningar», hur han som gosse hänfördes av Iliaden (i Wallenbergs översättning) för de spännande äventyrens skull (ed. 1922 s. 39). Ynglingarna Tegnér och Runeberg har nog inte fördjupat sig i Homeros' texter uteslutande av litterära och filologiska intressen.

Den andra huvudfrågan gäller diktens stilkaraktär. Är *W* en parodi, ett heroikomiskt skämt? Eller är det en seriös dikt, möjligen med enstaka olycksfall i arbetet? Problemet kan mycket väl frikopplas från dateringsdebatten, det äger giltighet i sig. Men samtidigt finns en klar förbindelse mellan frågorna. Är dikten på något mer otvetydigt sätt skämtsam, förbättrar detta starkt textens passform till Lagus' tradition. För som sagt: eftersom Kurtén ingenting nämner om skämt eller parodi, vill man uppfatta hans »*vargen*» som ett seriöst poem av sedvanligt slag.

Det framgår inte hos Rinman och Brändström, att åtskilliga av dem, som har behandlat eller berört *W*, har tagit den för en seriös dikt. Uttalandena i frågan är alltså kontroversiella, låt vara att det aldrig har kommit till någon kontrovers. Fru Fredrika omnämner *W* på två ställen i sina »Anteckningar om Runeberg», men säger bara att den även i sitt överarbetade skick bär »spår af författarens omogenhet» (s. 23, 85). (Det kan tilläggas att hon återger Kurténs tradition, fast förkortad, något förvanskad och utan namns nämnande. Men det bör noteras att hon, den mest initierade, inte gör någon invändning mot den.)

Strömborg sammanställer *W* med *Elgjagten* och finner en av likheterna vara, att »det glada och humoristiska elementet i början tyckes mest hafva intresserat Runeberg» (uppl. 1, III s. 332). Att Strömborg tänker på den roade sakskildringen och på den leende idyllen i *W*, icke på något eventuellt parodiskt, framgår både av ordalagen och av kombinationen med *Elgjagten*.

Latinprofessorn F. Gustafsson skrev 1891 en uppsats »Om Runebergs verskonst» (FU 6). Han talar om bristande mognad, men ger samtidigt dikten högt beröm. Han utpekar lovordande sådant, som är äkta homeriskt och klassiskt korrekt.

---

[8] Ett sorglustigt uttryck för uppfattningen av Homeros som ren folkdiktare är den översättning av Iliadens första sång, som Peter Wieselgren publicerade 1824. Han har nämligen utfört sin försvenskning i folkvisestil! Resultatet har blivit en fasaväckande korsning av Iliaden och »På blomsterklädd kulle satt Hjalmar och kvad», men experimentet säger mycket om hur man såg på Homeros.

I regel har just klassikerna velat uppfatta *W* som ett allvarligt syftande poem. Latinisten och litteraturhistorikern Ossian Grotenfelt talar utförligt och i huvudsak mycket berömmande om dikten i sin uppsats »Runebergs första lärospån som skald» (Nornan 1905). Professorerna Ivar A. Heikel och Edwin Linkomies accepterar visserligen i princip det allmänna omdömet om *W* såsom delvis skämtsam, men ser man till vad de tar fram ur den, tycks de i verkligheten ha funnit den uteslutande seriös. I sin monografi över Runeberg behandlar Heikel dikten ingående (1, 1926, s. 41–46). En dryg tiondel av dikttexten återges, ofta med rosande kommentarer. Heikel utpekar t. ex. följande verspar såsom »vackra verser i homerisk stil» – och gör det med rätta, kan man tycka:

> Morgonrodnaden ren, med purprade kinden, på fästet
> trädde, att ge både ljus och mödor åt dödliga menskor; (v. 124 f.)

Linkomies säger i sin studie om »Runeberg och antiken», att liknelserna är »nästan som direkt erhållna av Homeros» (HLS 38, 1963, s. 34). Som prov anför han följande:

> Som, då ur klippans djup frambryter den kraftiga vinden,
> drabbade böljan höjes mot skyn och skummas och svallar
> så vid Gubbens äggande tal och väldiga stämma
> sjudade blodet i ynglingens bröst och klappande hjerta. (v. 90–93)

Eliel Vest tar dikten helt på allvar i sin biografi över Runeberg från 1902 och berömmer den med rikliga citat. Bl. a. sägs:

> Femtonåringens sällsynt utvecklade förkärlek för den antika diktkonsten, hans öga för detaljerna och tidigt vaknade iakttagelseförmåga, formens relativa säkerhet – allt förebådar Elgskyttarnes skald. (s. 39)

Johan Mortensen kallar dikten »endast en hexameterövning i Virgilius' m. fl. stil» (»Från Aftonbladet till Röda rummet», 1905, s. 184). Andra litteraturhistoriker, som mer eller mindre i förbigående har uttalat sig om *W* utan att nämna något om skämt och parodi, är Bernhard Estlander (i inl:en till Nationalupplagan, 1903, s. IV), H. Schück (i »Illustrerad svensk litteraturhistoria» 6, 1930, s. 384, 395), V. Vasenius (i »Världsbild och poesi», 1900, s. 68), Ruth Hedvall (i »Rbg och hans diktning», 1941, s. 25 ff.) samt E. Ekelund (i »Finlands svenska litteratur» 2, 1969, s. 34).

Det har i flera fall hänt att bedömarna i de skilda lägren har avgett motsatta omdömen om ett och samma textställe. Vad den ena parten har betecknat som äktklassiskt och vackert, har den andra kallat komiskt. Motsättningarna är dock inte totala. Som inledningsvis nämndes: paroditesens anhängare medger att *W* rymmer seriösa inslag. Det är emellertid svårt att uppfatta detta annat än som en svävning i deras omdöme om dikten. De betecknar nämligen helheten som heroikomisk och – i enlighet med Lagus' tradition – som ett versskämt, tillkommet enbart för att roa en krets av ungdomliga lyssnare. Men vissa enskildheter behandlas som om de hade mött dem i ett poem av seriöst och elaborerat slag.

Särskilt svårt är att få rätsida på C. G. Estlanders syn på *W* i hans utförliga analys i »Runebergs skaldskap» (1902). »En litterär lek», lyder ett övergripande omdöme, skriven »blott för att roa» – men »i vissa fall ersättes komiken af ett slags pathos» (s. 48)! Om vissa omfattande avsnitt sägs: »I hithörande ställen förmärkes knappast någon komisk afsikt» (s. 46).

Rinman kallar *W* för »föga mer än ett studentikost skämt» (s. 52) och »en regelrätt parodi» (s. 58). Längre fram konstateras dock ett dominerande inslag från Voss' idyllik. »Huvudpartiet i Vargen upptas av en intimt huslig miljöskildring» uppges det (s. 64). Slutbetyget blir: »en av starka vossiska inslag modifierad komisk epopé» (s. 74).

Brändström ger till synes motsägande omdömen om samma enskildheter i dikten. Den homeriska frasen »välluktångande fetma» (v. 10) betecknas på ett ställe som ett av de parodiska epiteten (s. 15), på ett annat som »en god översättning av ett svårtolkat Homeros-ord» (s. 32). I skildringen av hur vargen till slut avlivas möter en av diktens homeriska liknelser:

Som då i Etnas djup Häfaistos kunnig i konstvärk
smider en härdad hjelm till Hjeltars skygd uti strider,
klippan dånar af hammarens slag och gnistrorne spraka
vidtomkring; så ock vid slaget af ynglingen[s] bösskolf
blodet ur såret sprutades fram, så skallade bergen. (v. 251–255)

Brändström kallar bilden »den praktfulla Cyklopen-liknelsen» (s. 12). Men senare omtalas den som »den heroikomiska jämförelsen» (s. 41) och som »den saftiga Cyklopen-liknelsen», vilken tillhör »Homeros-parodin» (s. 14 f.). Motsägelserna är möjligen skenbara. Brändström tänker i det ena fallet på ordets eller bildens fristående stilvärde, i andra fallet på dess funktion i kontexten. Men läsaren blir ändå förbryllad av de olika utlåtandena. Och man frågar sig, om de inte djupast avspeglar en osäkerhet beträffande poemets stilkaraktär. Jag vågar också påstå, att ingen som förutsättningslöst läser *W* kan hävda att dikten i sin helhet är en parodi eller att den gör intryck av att vara blott en skämtsam tillfällesprodukt.

Låt oss se närmare på några av de passager, som har fått illustrera paroditesen.

Ett avsnitt utpekas undantagslöst av dem, som vill beteckna dikten som komisk. Partiet står i början av poemet. Det följer direkt på invokationen och skildrar husfaderns möte med den sargade och skrämda boskapen.

Ja hvar afton då hem från de grönskande ängarnas parker [=skogar]
kreaturen kommo, de frodiga stutarnes skaror,
och de med mjölk betungade kor, man saknade altid
en eller par som fallit ett blodigt offer för Ulfvens
klor och mättat dess buk med sin välluktångande fetma.
Men ren ledsen att mista den ena efter den andra,
af de med mjölk betungade kor och af Stutarnes skaror,
stod åtföljd utaf blomstrande barn en åldriger husfar,
väntande med otålighet hem sina betande hjordar.
Ödet ville dock ej att de skulle oskadade komma
åter, och med landtglädjande »Möh![»] den åldrige fröjda. (v. 6–16)

Boskapen kommer, men riven och blödande. Gubben smeker den dödligt sårade tjuren och säger:

»Stackars Stutekung! ej mer du skall glädja din husbond,
glädja de trängtande hjordarnes Mör oblidkeligt döden
kufvar dig arma djur ty svårt är såret du undfått».
Sagt, men smägtande höjde då Tjurn sitt hängande hufvud
slickade ömt hans klappande hand och upgaf anden. (v. 40–44)

Framförallt frasen »landtglädjande 'Möh!'» har dragits fram som belägg för ett uppspelt skämtlynne hos diktaren. Och visst känner man sig böjd att underskriva att denna skildring är komisk.

Man blir emellertid åtskilligt betänksam, om man börjar ögna på vad andra hexameterskalder vid denna tid har åstadkommit. Det är ju så, som senast Brändström framhåller (s. 10), att hexametern hade legat bortglömd under 1700-talet, isynnerhet under dess senare hälft, och först nu återupptogs och av helt oövade händer.[9] Det är klart att snillena lyckades utmärkt redan vid första ansatsen som t. ex. Stagnelius med »Wladimir den Store» 1817. Men i övrigt kan man möta besynnerligheter av alla slag både i översättningar och originalprodukter. Ser man till det metriska, förvånas man över hur svårt skalderna i gemen hade att få fason på hexametern och att fylla versschemat med en någorlunda klar och ledig svenska. Den tonåring, som skrev *W* – för tonåring har ju Runeberg i vilket fall som helst varit – överglänser därvidlag många och förtjänar en eloge för sin stil och sin meter. Hos en aktad homerosöversättare som Marcus Wallenberg möter fler syndafall även procentuellt sett. Ser man till inhemska medtävlare och då närmast till den tio år äldre A. G. Sjöström,

---

[9] Ett undantag skall göras: Thorild skriver »Passionerna» på en låt vara fri hexameter. – Den som annars tycks ha varit tidigast ute är en annars obeaktad översättare, Magnus Boman (1758–1808). Han utgav 1788 »Phaedri Aesopiska fabler På Svensk vers». Fablerna är översatta till skiftande versmått, en av dem till hexameter (s. 90 ff.). L. Hammarsköld publicerade postumt 1813 Bomans översättning av Hesiodos' »Arbeten och dagar». I en inledande runa över Boman pekar Hammarsköld på detta tidiga prov på hexameter och säger, att det utfördes »då ingen tänkte på en Svensk hexameter» (s. VII, första noten). Boman utgav också »Dionysii Catonis Sedolärande Disticha Til sin Son. Öfversättning På Svensk Hexameter», 1802. Bomans hexameter är bättre än många senare skalders; versen är ledig och språket lättflytande.

Hur ovan man i Sverige var vid hexameter ännu vid 1800-talets ingång belyses av ett uttalande, som L. Landen har dragit fram i sin avh. om Gudmund Jöran Adlerbeth (Lund 1973 s. 265). Adlerbeth skriver 1803 till Nils von Rosenstein: »Vi talte om att de fleste Läsare torde vara embarasserade att läsa den Svenska Hexametern: och jag hade ej svar tillreds på denna anmärkning. Men sättet är simpelt: Den bör läsas som prosa. Äro orden inpassade efter sin rätta valör, så får versen sitt rätta ljud utan all annan konst.»

L. Hammarsköld gör sju år senare ett uttalande av samma innebörd. I en rec. av Adlerbeths översättningar skriver han 1810 i sin tidskrift Lyceum: »ännu i dag finnas de, hvilka till och med vilja passera för kännare, som icke kunna vänja sig att anse den bäst byggda Hexameter för vers, eller ens lära sig att rigtigt läsa den» (s. 71). – Det skall tilläggas att den här citerade tidskriften Lyceum innehöll under åren 1810–11 mycket om Homeros och hexametern. – Om hexametern i Sverige vid denna tid se T Wretö: Det förklarade ögonblicket, 1977, särskilt kap. »Från Regnér till Tegnér».

höglärd klassiker och till en början uppburen poet, skrev han en sämre hexameter med en ofta rebusartad meningsbyggnad.

Kanske man vågar hävda att översättningar och stilimitationer löper en större risk än mera självständiga alster att åldras och få en touche av ofrivillig komik. En orsak kan vara förskjutningar i uppfattningen av förebilden. Visserligen talar Schlegels uppsats för en i allt väsentligt modern bild av Homeros. Men imitatörernas och översättarnas praktik visar att man hade en skiljaktig syn. Ett gott exempel erbjuder deras sätt att efterbilda de homeriska epiteten. En stor diktare som Schlegel själv hade gärna tillkrånglade attribut som »den siebengehügelten Zinnen, den flammaushauchenden Räuber, den gefildeinhüllenden Mantel». Tranér excellerar i sådana attribut i sin homerosöversättning. Stagnelius följer honom i spåren.[10] Redan i de första 100 verserna av »Wladimir den Store» påträffas »guldkedsmyckade skaran, tättomglimmande lansar, vestanammade flägtar, långhänsvallande vågor, mannamördande jernet, tårduggande blickar, havomgördlade jorden, djuptinslumrade Hjelten». Sådana i vår smak förskruvade homerismer möter även hos de bästa. Utfallet blev ännu sämre hos klenare poeter. A. G. Sjöström i Åbo publicerade 1818–19 i en serie dissertationer en översättning av fyra sånger ur Odysseen. Bortsett från en delvis usel metrik påträffar man epitet som »samlottiga kriget, bälttrotsiga männer» och liknande besynnerligheter. Runebergs »landtglädjande 'Möh!'» kan mycket väl vara en homerism av detta tidstypiska slag.

Läser man vidare i de samtida hexameterdikterna finner man, att olika temata behandlas olika lyckligt enligt vår bedömning. Stridsskildring blir gärna bra, kärleksskildring ofta mindre bra. Till de ämnen, som lätt förvandlar det sublima till det löjliga, hör de för *W:s* del högaktuella jakt- och djurskildringarna. Ett par exempel skall ges. Inför det första kan läsaren lämpligen tyst ställa sig frågan, om detta är skrivet av en mästare, en klåpare eller en skämtare. Berättelsen handlar alldeles som *W* om nötkreatur. »Hon» i första versen är kon:

> Ofta med sina behag hon stolta älskare retat,
> att med fiendtliga horn försöka sin mäktiga styrka.
> Sjelf i skogarnes djup hon betar i blomstrande fägring,
> medan de vexelvis, i vildt förnyade anfall,
> hölja hvarannan med sår. Svart strömmar på bogarne blodet.
> Under ett vrålande hot de stötarne rikta med hornen:
> Sjelfva Olympen och Skogarnes fjäll genskalla med bäfvan:
> Kämparne trifvas ej mer tillsamman. Den slagne förtviflad
> fjerran i sjelfmant flykt afviker till främmande trakter.
> Tärd af blygsel och harm så öfver de ristade såren
> som den förkränkning hans eld ohämnad af täflaren lidit,

---

[10] Jfr S. Wikander: Stagnelius i Uppsala (Samlaren 1976) s. 51–57. – Den ovannämnde Magnus Boman har nästan aldrig några tillkonstrade epitet. – Det skall tilläggas att moderna homerosöversättningar vanligen har enklare epitet än originalet.

ser han med sorgsen blick tillbaka på fädernas hemvist.
All hans trängtan syftar nu blott att krafterna öfva.
Obeströdt han väljer sitt nattliga läger på klippan;
endast af sträfva löf och af starr han hämtar sin näring.
Ofta han frestar sin makt, och ilsken de hotande hornen
vänder mot trädets stam med i luften förlorade stötar,
förberedande kampen med mull som flyger för foten.
Snart med återväxande mod och förnyade krafter,
rusar han vild emot sin sorglöst betande ovän.

I mitt tycke finns här mycket mera som verkar parodiskt och som utmanar löjet än någonsin i *W*. En modern läsare finner mest komiskt att den besegrade tjuren tränar sig som en idrottsman, väljer ett speciellt hårt nattläger och en speciellt torftig eller stärkande diet, bestående av sträva löv och starrgräs, allt för att komma i toppform. Men den som för pennan är G. J. Adlerbeth i förening med den diktare, från vilken man lånade det hedersnamn som han bär, »Nordens Vergilius». Avsnittet är hämtat ur översättningen av Georgicans tredje sång (1807, uppl. 2 1814).[11]

Förklaringen till det löjliga i denna skildring är, att djur i äldre tid tecknades långt mera besjälade än vad vi gör. Ett annat exempel ur hexameterdiktningen ger Atterboms »Den döende svanen» från 1811 (Saml. dikter 5, 1863, s. 79). Här berättas om hur svanen fick förmågan att sjunga sin svanesång. Dessförinnan lyssnar svanen avundsjukt i kvällen till näktergalen:

Suckande, så för sig sjelf en svan, der i purprade fjärden
fram och tillbaka han gungade sig, allena och tankfull;
åter förspordes en näktergalsdrill i den susande qvällen,
och vemodig han dykade djupt, att blunda och glömma.

Denna tankfulla och vemodiga svan förefaller oss komisk.

Atterbom hade Runeberg troligen inte läst, men han hade med säkerhet läst Adlerbeth och han har med visshet läst »Atis och Camilla». Där finns en berömd jaktskildring (i början av tredje sången). En hind såras av Atis' pil och

---

[11] Utfallet är föga bättre i Olof Lindbergs prosaöversättning 1780 (»P. Virgilii Maronis Georgicum libri IV.»):

»Genom dessa angenäma retelser kommer hon ofta sine högmodige älskare at stånga hvarandra. Den vackra koen betar i stora skogen, under det at desse strida med mycken häftighet, och det ofta så, at de såra sig inbördes och svarta blodet strömar ned för sidorna. Hornen på dem stöta ihop; de streta emot hvarandra under ett häftigt råmande, så at både skogar och den vida Olympen deraf skalla. Efter slagsmålet pläga de ej vidare trifvas tilsammans i stallet: den, som tappat, kastar et snedt öga dit åt, och går ifrån sitt fäderne-hem. Han begifver sig såsom landsflyktig til aflägsna ställen, mycket förargad öfver den skymf och de sår, han fått af sin högmodige öfverman, och öfver sin älskarinna, som han ohämnad måst förlora. Af den anledning öfvar han med all flit sina krafter; ligger hela natten på hårda stenar utan halm; föder sig med taggiga blad och skarp säf; försöker sig; sätter pannan emot trän, stångar dem med hornen at reta sig, stöter emot sjelfva luften, och kastar mull up, til förespel af et nytt slagsmål. Derefter, så snart han samlat styrka och återfått krafter, bryter han up och rusar häftigt på sin medtäflare, som honom bortglömt» (s. 103 f).

tar blödande sin tillflykt till Camilla. Hon smeker djuret, men – så lyder slutraden – »det slickar Nymphens hand, det suckar och det dör».[12]

Här har vi förebilden för den sista av de ovan citerade verserna ur *W.* Ledartjuren, dödligt sårad, smeks av sin husbonde. Men det slutar med att tjuren »slickade ömt hans klappande hand och upgaf anden».

Scenen var tydligen omtyckt, för den återvänder i B. E. Malmströms hexameterepos »Ariadne» från 1838. Stället är värt att återge också därför att det är ett gott exempel på hur komisk en antikimiterande jaktskildring från Runebergs tid kan låta i våra öron. Theseus befaller sina män: »Gripen bågarne brådt, uppskörten eder till vildfångst».

Den bågbeväpnade skaran
följde med glädtiga steg sin jagtinbjudande höfding.
Snart öfver stränder och uddar och skär, öfver berg, öfver dalar,
lummiga skogar och leende fält, gensvarande jagtrop
skalla i morgonens spänstiga luft, mångdubbla af echo.
Hejsan! der kommer med dånande fart en här utaf hjortar,
bärande storm uti greniga horn, – och med stampande klöfvar
mätande väldiga språng öfver pilomsusade fältet.
Pang! nu hviner en mördande pil från Thesei båge. –
Hjordens ledare föll, – från högt-uppflämtande bringa
forsar en rykande purpurström öfver daggiga gräset,
och tvås röda i ljummande bad de smidiga lemmar.
Jägaren skyndade dit. Hans offer fäste på honom
en anklagande blick och drog sin pustande dödssuck. (s. 65)

Det går lätt att finna fler sådana passager, som vill vara gravallvarliga, men som gör ett motsatt intryck på oss. Det orsakas av dåtidens ovana vid hexametern, av stilkonventioner som har blivit föråldrade, och av en annan uppfattning än vår om den klassiska hexameterstilens egenart.

En ytterligare förklaring ges, som mycket väl kan samsas med det ovan sagda och som främst gäller det i dikten, som man tycks betrakta som den parodiska toppunkten, frasen »landtglädjande 'Möh!'». Nyhumanismen ansåg, liksom äldre epoker, att Homeros kunde vara naiv och brutal, men såg mera försonligt på båda egenskaperna; den så kallade naiviteten fann man närmast förtjusande. I sin recension 1816 av Wallenbergs försvenskning av Iliaden diskuterar L. Hammarsköld, hur översättaren skall förfara med dylika textställen. Han tycker att Wallenberg ibland blir för pjollrig i sina försök att återge det naiva.

Den unge Runeberg hade smak för poetiska brutaliteter och har inte försummat att efterlikna Homeros i det hänseendet. Hur fadern dödar sin varg och sönerna sin skildras med sadistisk furia.[13] Inför kornas »landtgläd-

---

[12] Att Rbg har lagt märke till bilden hos Creutz tycks mig framgå av *Svartsjukans nätter* (SS 1, 1 v. 161–164) och ännu tydligare av [*Gubben och Hanna*] (SS 2 s. 112).

[13] Brutaliteten i Rbgs skildring av vargjakten skall också ses mot bakgrunden av den skräck och avsky, som folk i forna tider kände för vargen, inte minst under Rbgs ungdomstid. Se härom J. Teperis avh. »Sudet Suomen rintamaiden ihmisten uhkana 1800-luvulla» (Historiallisia tutkimuksia julkaissut Suomen Historiallinen Seura 101) 1977.

jande 'Möh!' » kan man undra, om inte Runeberg här helt enkelt har sökt att vara naiv på homeriskt vis? Wallenbergs och andra samtida översättares försök i den riktningen låter ungefär på det sättet.

Med strövtågen inom den samtida hexameterdikten ville jag visa, att det avsnitt av *W*, som tydligast har framstått som parodiskt, sannolikt inte alls är det. Skildringen har inte från början varit komisk, den har blivit det. Men analogislut är inte någon helt tillfredsställande bevismetod. Säkrare besked bör kunna vinnas, om vi går in i texten och analyserar frågan ur genre- och stilhistoriska aspekter.

Castrén har i sin lilla utmärkta bok om Runeberg 1950 sammanfattat den stilistiska karakteristik av *W*, som forskningen hade kommit fram till (s. 17). Det har gjorts fyra bestämningar. *W* är en homerosimitation. I vissa avsnitt efterbildas Voss' idyllrealism. Dessa två bestämningar är ovedersägliga. Vidare anses dikten stilparodisk, heroikomisk. För det fjärde rymmer den inslag av oavsiktlig komik, beroende på att den unge författaren inte fullt har behärskat sina stilmedel.

Det är lite oroande med flera stilkaraktärer i en och samma dikt, allrahelst som dikten stammar från en tid, då man fortfarande ganska oreserverat hyllade genretrohet och stilistisk enhetlighet, åtminstone inom knäsatta och klassiska genrer. Poeterna kunde vara gycklande eller allvarliga, men var inte gärna bådadera på en gång. Jag är också övertygad om att den stilistiska ekvationen måste hyfsas.

För att börja från slutet: vad är det för utomordentlig sensibilitet, som sätter en forskare i stånd till att i en dikt, som han anser vara parodisk, kunna skilja mellan avsiktlig parodi och oavsiktlig – till råga på allt i ett 150-årigt poem? Inte oväntat har också hänt att textställen, som av en forskare har utpekats som omedvetet löjliga, av en annan forskare har presenterats som prov på avsiktlig komik.

Brändström har varit klok och i det hela taget undvikit att tala om ofrivilligheter. Endast på ett ställe konstaterar han, i Rinmans efterföljd, en formulering av icke avsedd komik (s. 10). Det är de kursiverade orden i följande verspar:

> Men mellertid flög gossarnes tropp med blomstrande kinder
> öfver de vida feltenas rymd[,] *karl den som hant först blott*[,] (v. 156f.)

Jag finner här ingenting komiskt av vare sig frivilligt eller ofrivilligt slag, bara en reminiscens, kanske lite otympligt infogad, från den av Runeberg så livligt beundrade fru Lenngren. I »Pojkarne» talas om purprade kinder, om tävlingar på »de fria felten» och om vinnarens ära.

> I glädjen och i yran,
> den af oss raska barn,
> som gaf den längsta lyran
> var den förnämsta karln.

Enligt mitt förmenande förhåller sig även i övrigt på samma sätt. Det som verkar parodiskt i *W* skall inte tillskrivas diktarens ålder utan diktens; det tillhör det som har blivit komiskt. Däremot rymmer poemet åtskilligt som är fumligt och nybörjaraktigt. Minst lyckad är dispositionen; materialet är illa organiserat; upprepningar förekommer i händelseförloppet trots eposets ringa omfång. Runebergs stil befinner sig i målbrottet. Dikten pendlar mellan utmärkta textställen och svaga partier för att vanligen stanna i mellanläget: det medelmåttiga. Den ojämna kvaliteten i förening med det parodiskt vordna är i mina ögon förklaringen till att så många har kommit att misstaga sig om diktens stilkaraktär. En suggestion från den lagusska traditionen har säkerligen också bidragit.

Ytterligare en hyfsning kan göras i den komplicerade ekvation, som Castrén ställde upp. Beteckningen 'heroikomisk' bör utgå. *W* fyller inte på något sätt anspråken; det bör kunna erkännas även av dem, som anser dikten parodisk. Man kan lätt övertyga sig om detta genom att bläddra i »Rimthussiaden» eller någon annan av de ovan uppräknade skämtdikterna, vilkas titel slutar på -aden. För övrigt ges ett gott exempel på närmsta håll. Som nämnt har Runeberg själv skrivit ett heroikomiskt poem, det grekiska skämteposet. Upptakten lyder i svensk översättning – en tolkning som enligt översättaren själv inte gör rättvisa åt alla poängerna:

> Sångmö, sjung om Johan Wallenius' gruvliga vrede,
> sinnesförtärande, ryslig, för vars skull sorgliga smärtor
> ynglingar ledo, de härliga blomstren i Akademien.
> Dessa med skyndande steg och bärande talrika böcker
> gingo alltså till tentamen, och hurtiga knäna de böjde,
> glada i hågen och litande på sina vettiga tankar.
> Men då de kommit fram till Johannes' välbyggda boning [etc]

Och så fortgår det med oavbruten växling mellan seriösa tonfall ur Iliaden och burleska, lågkomiska detaljer från skandalen hos Wallenius. Att han var låghalt har inspirerat till en entusiastisk lyteskomik. Det är ett bastant skämt och en uppenbar parodi.

I det heroikomiska ingår att homerosefterbildningen utförs på ett parodierande sätt. Detta har också sagts om *W*. Det närgående efterliknandet av främst Iliaden har ansetts vara en ingrediens i stilskämtet. Jag kan inte instämma i detta. Det skulle föra för långt att granska allt som är imitation i poemet. Jag nöjer mig med att underbygga min uppfattning med ett exempel: ett stildrag, som dels är ett fall av särskilt trogen efterbildning, dels tidigare har undgått upptäckt.

Runeberg kopierar ett primitivt element i Homeros' berättarteknik: upprepningen av en formelaktig vers. En varierad upprepning möter i början. Uppräkningen »stutarnes skaror, / och de med mjölk betungade kor» (v. 7 f.) får längre fram ordningsföljden omkastad: »af de med mjölk betungade kor

och af Stutarnes skaror» (v. 12). När senare 'gubben' klagar över att ungdomskraften har svikit honom, börjar och slutar han med följande:

> »O! att samma kraft jag hade och rörliga lemmar
> nu [...] (v. 52 f., 66 f.; noterat i komm. s. 34)

Till hustrun säger han: »kom derföre och låtom oss mana till arbete tjens[t]-folk, / grannar och alla som äro till hands» (v. 105 f.). Han verkställer sedan själv maningen: »manade upp till arbete tjenstfolk / grannar och alla, som voro till hands» (v. 117 f.). Alldeles samma uppläggning möter längre fram. Till gossarna säger han sig vilja leta fram »af det kostliga, gamla / vinet, som fordom till skänks jag fick af en gästande Främling[»].» (v. 167 f.). Han tar sen fram ett krus »af det gamla, / kostliga vin som fordom till skänks han fick af en främling;» (v. 174 f.). Man tycker att om dikten som ett ärende haft att vanvördigt skämta med fader Homeros, så skulle detta ålderdomliga drag i förlagans berättarkonst ha lämpat sig väl för stilistisk drift. Men vem kan påstå att så har skett? I två av de fyra fallen möter upprepningen i särskilt seriösa avsnitt. Vad man står inför är en respektfull trohet mot förebilden.

Det finns andra faktorer som förbjuder att *W* betecknas som heroikomisk. En innehållslig faktor: *W* slutar med att villebrådet nedläggs och hembärs i triumf. En heroikomisk dikt skulle sluta snöpligt – alldeles som Lagus berättar om den heroikomiska *Vargiaden.* En stilistisk faktor: vissa partier är skrivna i Voss' anda. Jag påstår: närvaron av ett inflytande från Voss' idyllrealism utesluter en samtidig, heroikomisk stilparodi!

Vad jag menar är detta. Voss är ingen stilparodi. Men när han i en homerisk stildräkt gjuter rara, snusande prästgubbar, fryntliga, beställsamma husfruar och allsköns välfägnad och hemtrevnad, då uppstår ovillkorligen vissa parodiska övertoner, som naturligtvis har varit fullt medvetna för skalden. Det vilar ett småleende över framställningen; ett drag av stilistisk lekfullhet smyger sig in. Detta stilelements estetiska funktion skall jag söka belysa längre fram.

Vi skall lyssna till ett prov på Voss' stil. Jag återger ett stycke ur »Der siebzigste Geburtstag» i Franzéns översättning, till omväxling inte hämtat ur den överarbetade versionen i hans »Skaldestycken» 1810 utan ur första trycket i Åbo Tidningar 1794. Dikten slutar:

> Gumman sprang med darrande knän och klappande hjerta;
> andades kårt; och tåffeln flög et stycke i brådskan.
> Närmare kom altmer den klatschiande piskan och bjällran,
> och nu ilade slädan in genom Porten på gården,
> höll vid dörrn; och de snögiga hästarne rykte och fnöso.
> Gumman stod vid släden och skrek: Välkomna! Välkomna!
> kyste och famntog sin son, som hoppade först ifrån släden,
> sprang och hjelpte hans maka ifrån sin lurfviga fotsäck,
> löste opp hufvan af taft, och kyste: då tårar af glädje
> spritte från gummans ögon på dottrens rosiga kinder.
> Men hvar är Far? Han mår väl ej illa på födelsedagen?
> frågade Sonen. Tyst, sade Modren med vinkande händer,

tyst! han sofver. Lät ta bårt era snögige pelsar.
Väck honom sen med en kyss, du aldrakäraste dotter!
Arma barn! du är ju så röd af den kyliga blåsten!
men vår stuga är varm, och snart skall Caffe bli färdigt.
Skyndsamt hängde hon opp deras pelsar på svarfvade knappar,
vred helt sakta på nyckeln, och böd dem stiga i stugan;
och den unga Frun med sin sköna leende upsyn
hoppade fram, och kyste den gamle på kinden. Förvånad
såg han opp; och slöt sine barn i darrande armar.

(F. M. Franzéns åbodiktning, 1969, s. 95 f.)

De homeriska epiteten är rätt diskreta (den klatschande piskan, vinkande händer, svarvade knappar m. fl.). Men samtida läsare bör ändå ha upplevt en raffinerad komik. Den har legat i motsättningen mellan det förnämt antika versmåttet och ämnet, hämtat ur dagens omgivande verklighet och ur 'medelståndet' – ett ämne som för den pseudoklassiskt skolade måste ha tett sig högst opoetiskt.

Vi skall också höra hur Runeberg förvaltar lärdomarna från Voss. Det finns flera avsnitt i dikten att välja mellan; vill man förresten söka goda partier i *W* skall man söka bland dem. Att t. ex. storbondens hustru – i strid med social sannolikhet – har gjorts till dotter av »den högärevördige Pastorn» skedde säkerligen för att Runeberg ville få med en skymt av vossisk prästgårdsidyll. Här har vi en urcell till *Midsommarfesten* och *Hanna*. Ett annat avsnitt skall emellertid återges här, därför att det har missuppfattats och utpekats som parodiskt. Fadern väcker sina söner:

sade, och gossarna reste sig upp vid den älskade stämman
jagande sömnen bort från ögat, med möda; ty väldigt
hade den kufvat dem, (de hade om aftonen länge
vakat och tänkt på kommande dagen och pratat om bytet)
satte sig ned hvar en på den stol der han lagt sina kläder
drogo ren muntert strumporne på sig, och byxor och stöflor
utan möda, ej Gubben låtit dem göras för trånga;
sen både halsduk och väst och råck de kastade på sig
yra af längtan; och Gubben, med fuktat öga af glädje,
såg de blixtrande gossarnes tropp och mindes sin ungdom. (v. 137–146)

Detta är samtidigt i någon utsträckning en homerisk utrustningsscen. Brändström betecknar scener av det slaget som parodiska (s. 7). Men åtminstone i detta fall förbjuds väl ett sådant påstående av slutets känslomättade och riktigt vackra verser om faderns tankar och tårar. Flera forskare har också berömt passusen. Den är en realistisk voss-idyll.

Den heroikomiske skalden laborerar med i princip samma ingredienser ur prosans och vardagens värld som den vossiske idyllikern! Men han omfunktionerar stoffet till att bilda parodiska kontrasteffekter; hos honom tjänstgör det – obetydligt förändrat – som det lågkomiskt platta och triviala. Det heroikomiska och det vossiska kan inte förekomma i samma text, därför att då praktiskt taget samma stilistiska rekvisita skulle komma att utnyttjas i skilda för att inte säga motsatta funktioner.

Egentligen anser jag att inflytandet från Voss utestänger varje form av parodi eller annan sorts drift vid sidan om. Vilket gycklande grepp som helst skulle överrösta Voss' diskret raljerande förhållningssätt till den homeriska förebilden. Oundvikligen skulle också atmosfäriska störningar uppstå mellan den idylliska stugvärmen hos Voss och de kyligare vinddragen från någon mer eller mindre maliciös komik.

Men jag skall ännu så länge inskränka mig till att föreslå, att beteckningen heroikomisk för *W* avskaffas. Och detta inte enbart av hänsyn till Voss' närvaro i dikten, utan också av de två andra skäl som har förebragts: dels därför att skeendet i *W* är mera heroiskt än heroikomiskt, dels därför att den heroikomiska genren har en mycket mera genomfört parodisk stilkaraktär än vad *W* kan uppvisa. En äkta heroikomisk dikt lämnar oss inte för en minut i tvivelsmål om vad det är för slags text vi har att göra med.

Ett konkret fall, som kan belysa mitt resonemang, har åstadkommits genom Rinmans analys av *W*. När gossarna triumferande återvänder från jakten, mottages de av den allt bestyrande fadern, som i ett tal välsignar dem, manar dem att nu gå till vila samt utlovar följande för morgondagen:

> Men då morgonrodnaden syns på fästet i morgon
> skall jag bestyra om att Caffe er väntar på sängen.
> se'n hela dagen vi skola tillbringa i lekar och nöjen (v. 291 ff.)

Rinman säger att slutet erbjuder »en dråplig blandning av olika ingredienser» (s. 76 f.). Till det parodiska räknar han den avslutande »kulmen, mödans lön i form av 'Caffe på sängen'!» (s. 77). Men det dricks mycket kaffe hos Voss; kaffe omtalades redan i det utdrag som meddelades i det föregående. Kaffet i *W* är så att säga vossiskt, inte parodiskt.

Nu är det inte bara så, att det ena stilistiska omdömet här ställs mot det andra. Kritiken av Rinmans bestämning kan underbyggas med sakskäl. Det är anakronistiskt att tro att kaffe vid denna tid hade något parodiskt över sig. Det dröjde länge innan kaffepetterskomiken uppstod. Kaffet var ännu en dyr och förnäm och tidvis förbjuden dryck; det senaste förbudet hade utfärdats 1807. Kulturhistorikerna har skrivit om detta, t. ex. G. Suolahti i uppsatsen »Då kaffet kom till Finland». Men man behöver inte gå utanför runeberglitteraturen för att hitta ett gott belägg. Fru Fredrika mindes från sin barndom i en högreståndsmiljö, hur en moster hade lockat henne till arbete i arla morgonen genom att utlova »en kopp af den då ännu så rara kaffedrycken».[14] Kaffet i

[14] Cit. efter K. Allardt Ekelund: Fredrika Rbg, 1944, s. 297 f. G. Suolahtis ovannämnda uppsats står i fs »Sprengtportens statskupp och andra essayer», 1919.

Att kaffe även långt senare bildligt kunde begagnas till och med i mycket patetiska sammanhang visas av August Blanches ord, när han 1863 som ledamot av riksdagens borgarstånd manade Sverige till anfallskrig mot Ryssland (m. anl. av upproret i Polen):

»Det är icke så länge sedan en af våra utmärktare ännu lefvande skalder i en eldig sång uppmanade oss att en morgon taga ryssarne på sängen, och med hänryckning lyssnade vi då till denna lyras slag. Nåväl, mina herrar, tiden är inne nu; tagen ryssarne på sängen. Det är åtminstone kaffedags. Men man vore nästan färdig att tro, att vi äro lika tappra på vers, som vi äro fega på prosa.» (Cit. efter H. Olsson: Snoilskys politiska ungdomslyrik, Samlaren 1929, s. 226.)

Wargens bondefamilj är en statussymbol, som inte bör ha stått tillbaka för det vin, som fadern tidigare hade bjudit sina söner av. Det skall tilläggas att hos Runeberg är materiell välfägnad en vanlig belöning för utförda prestationer.

Även i ett annat avseende vill jag påtala ett anakronistiskt betraktelsesätt hos förfäktarna av paroditesen. I *W* anslås gång på gång religiösa tonfall. Är dikten, som man säger, ett genomfört gyckel, vore enligt mitt förmenande sådana inslag otänkbara. Rinman, Brändström och deras meningsfränder tycks glömma, att den dock härrör från en epok, som fortfarande var ortodox. Brändström gör detta till den grad, att han finner parodiska inslag mitt inne i en religiös passus. Det dröjer innan de upphetsade pojkarna förmår att somna på kvällen. Det heter om sömnen: »från efviga Fadren / sent den sänkte sig dock och fläcktade till deras ögon» (v. 95 f.). Brändström säger i sin kommentar till textstället: Runeberg »har väl åsyftat en stilbrytning, då han låter den poetiska beskrivningen av hur Sömnen sakta sänker sig ned över gossarna avrundas av ett drastiskt *fläcktade till*» (s. 36). Jag bortser från att analysen med visshet är oriktig språkligt sett; Runeberg begagnar nämligen ordet 'fläkta' på ett personligt sätt, såsom Castrén har utrett i sin kommentar (del 10 s. 425, 473 och passim). Vad jag här vill invända mot är tanken, att en parodisk effekt skulle kunna möta i omedelbar anslutning till att Gud apostroferas.

Gubbens tröstande ord till sin hustru formar sig till en liten religiös utläggning:

> »Fatta mod beprövade vän; den dygdige aldrig
> straffas af Gud; nej! alt hvad han skickar det är till dess bästa.
> Lasten alena straffas i alt, han smägtar beständigt
> så då han trycks af nöd, som och då han trycks utaf skatter.»
> Så han talte och värmande tröst gjöt in i dess hjerta. (v. 111–115)

Brändström kommenterar: »Tanken på guds allgodhet formuleras flerstädes i R:s ungdomsdiktning» (s. 36). Det är riktigt, men man tycker att kommentatorn borde ha förbluffats av att finna detta klara uttryck för Runebergs tro i ett poem, som han annorstädes uppfattar som »skämteposet» (s. 131), »den muntra och skolpojksaktiga dikten» med »den accentuerat heroikomiska och parodiska stilen» (s. 155) etc.

Vid sönernas hemkomst med bytet hälsas de av fadern med orden:

> Hell er modiga käcka barn må städse af himlen
> unnas åt er den fröjd som mitt fadershjerta er önskar. (v. 286 f.)

Vid omarbetningen av dikten ströks faderns långa tal. Ordet 'himlen', pseudoklassicismens beteckning för Gud, behölls dock. Dikten får utmynna i orden: »höjde sin blick och till älskade barn nedkallade himlen». Det är i sanning en förundransvärd slutkoda åt en stilparodisk skämtdikt!

En omarbetning av *W* har som just nämndes ägt rum – eller rättare två. Den första består helt enkelt i att Runeberg i det tidiga, kurténska manuskriptet på

sju ställen har skrivit alternativa ord och formuleringar över raden. Över »men» står »och» (v. 150), över »väl klingande» står »behagliga» (v. 165), över »så snart» står »när» (v. 240), över »marken» står »stället» (v. 241), över »så» står »och» (v. 255), över »tänkt det» står »talat» (v. 279), över »på fästet i morgon» står »härnäst uppå fästet» (v. 291). En osäker ung poet har varit i beråd mellan olika formuleringsmöjligheter. I en del fall har han genomfört en ändring. Ett »Sjung» – diktens första ord – har bytts mot ett »O», ett »ty» mot ett »så», ordningsföljden i orden »derpå nalkas» (v. 87) har kastats om osv. (se komm. s. 1).

Ändringarna är i och för sig ointressanta. Men för vår fråga är de av största intresse. Det är just en sådan översyn, som man har rätt att vänta i en seriös dikt – och bara i en sådan! Skalden prövar: vilken fomulering låter bäst, vilket uttryck är mest expressivt, vilken ordsammanställning blir metriskt korrektast? Hade dikten siktat till komik, hade givetvis överarbetningen sett annorlunda ut. Då hade i första rummet det parodiska blivit föremål för omsorg. Poänger har spetsats till, roligheter hade tillagts osv.

Senare har en genomgripande omarbetning utförts, troligen i samband med att *W* skulle föras in i »Blåa boken» (ca 1824). Den har samma karaktär som den första översynen. Inte oväntat har den skapat bryderi och meningsskiljaktigheter bland paroditesens målsmän. De har bestämt den nya versionens stilkaraktär på ett skiftande sätt.

C. G. Estlander hävdar att Runeberg har velat utplåna det heroikomiska skämtet för att istället »göra ett mildt allvarligt pathos rådande genom hela poemet» (1902 s. 49 f.). Rinman ansluter sig till Estlander, men hävdar att den enhetlighet, som skalden har strävat efter »är idyllantikiseringens» (s. 81). Dock har Runeberg varit vårdslös. En del av de iögonfallande homerismerna och »burschikosa vändningarna» har dröjt sig kvar (s. 83).

Brändström ger en god utredning av hur Runeberg har arbetat fram en mera korrekt hexameter (s. 15 f.). Men Runeberg sägs ha velat bli korrekt även ifråga om stilen. Han ändrar i riktning mot det pseudoklassiskt abstrakta och litterära. Brändström finner omarbetningens motiv vara en »önskan att ge poemet en seriösare stilprägel», en »strävan att höja stilnivån» och »poemets värdighet» (s. 13 f.). Däremot bestrider han att det skulle ha funnits någon konsekvens i Runebergs strävan. Alltför mycket heroikomiskt stoff har fått stå kvar, sägs det, för att Estlander skulle ha rätt i sin enhetlighetstes (s. 14 f.).

Man skulle vilja fråga Estlander och Rinman: är det verkligen möjligt att enbart genom retuscher förvandla parodi till patos, ett pojkaktigt skämt till en idyll? Är den målsättning, som har tillagts Runeberg, överhuvud utförbar? Mig förefaller den helt oförenlig med poetisk praktik.

Av Brändström skulle man vilja veta: vad var det egentligen för poem, som Runeberg ville få fram? Till en del litterärt, korrekt, värdigt, till en del det gamla ystra stilskämtet! Runeberg, som nästan aldrig missade när det gällde stil och form – vad skulle kunna föranleda honom att vilja tillskapa denna stilistiska skvader?

Tar man *W* för en seriös dikt, upplöses alla svårigheter. Skalden har helt enkelt fortsatt med att söka förbättra sin text. Att denna strävan till en mera litterär stil inte har slagit så väl ut är en sak för sig. Men syftet är omisskännligt. Genom att dämpa de realistiska inslagen har Runeberg velat ge diktionen en högtidligare prägel. Allvarsbetonade element som de religiösa har fått större utrymme. Runeberg ändrar oriktigheter, som han har upptäckt eller fått påpekade för sig. »Gubben» får inte längre ha vallat renar »på Lapparnes fjellar» som gosse (v. 53 f.). Nu tilldelas han den mera rimliga sysslan att »kring fäderne kojan» valla »Stutarnes stolta tropp». I silverpokalens sirning räckte Bacchus ett högst anakronistiskt glas åt Apollo (v. 183). »Glas» har ändrats till »en drufva».[15]

Invokationen är helt omarbetad. Den är inte längre ställd till sånggudinnan utan till landsbygdens skyddsgudinnor. Några verser om hornboskapen bildar övergång till diktens handling. Man noterar med intresse att poeten inte kan komma in på detta bukoliska tema utan att formuleringarna låter löjliga för en modern läsare. Jag finner detta vara ett gott stöd för den tanke, som jag har framfört: att det parodiska ligger i ämnets natur och/eller i vår anakronistiska läsning och inte alls är att fatta som en stilistisk avsikt. På samma sätt tolkar jag det faktum, att Runeberg har nästan oförändrad bibehållit den fortsatta berättelsen om tjuren och kvigorna med alla dess förment parodiska poänger. I den nya invokationen tilltalas gudinnorna med följande:

> I, som dess hjordar med vårdande hand till ängarne leden,
> fröjdens af Stutarnes fylliga barm och qvigornas trefnad;
> Er anropar en vän. O! nalkens och flägten i honom
> blott en doft af den fröjd, I sjelfve känden då gossen
> fälde den rasande varg som härjat i långliga tider
> hjordarnes kämpar och kämparnes barn och blomstrande makar. (v. 6–11)

»Stutarnes fylliga barm», »kämparnes barn» för kalvarna och »blomstrande makar» för kvigorna låter för den nutida läsaren lika parodiskt som någonting i den gamla inledningen.

Om Rinman och hans efterföljare har rätt, stammar ju det kurténska manuskriptet från 1823. Det blir fördenskull ett kort tidsavstånd mellan den versionen och den omarbetade i »Blåa boken»: ett, högst två år. Under sådana omständigheter förvånas man över att skillnaden i skriv- och stavningsvanor är så påfallande.

W har ett ortografiskt betydligt mera primitivt utseende i handskriften än vad som framgår av trycket i Samlade skrifter. Editor har i ovist nit stillatigande korrigerat en mängd oregelmässigheter, särskilt vad gäller interpunktionen

---

[15] Brändström karakteriserar det anakronistiska glaset som en parodisk poäng (»den spexbetonade anakronismen», s. 38).

och bruket av versal.[16] I dikten börjar många meningar med liten bokstav och många välbehövliga skiljetecken saknas. Ofta glömmer Runeberg att sätta ut citationstecken efter avslutad anföring (5 ggr). Slarv är det inte fråga om – utskriften är mycket prydlig – utan om ovana eller okunnighet. 'Sen' skrivs ömsom »sen» och »se'n», skrivningen har inte stabiliserat sig. Det är mycket rimligare att tänka sig, att Kurténs *W* är skriven av en skolpojke om 14 à 15 år än av en nittonårig student och informator.

De klara skillnaderna mellan stavningen i Kurténs manus och i »Blåa boken» pekar i samma riktning. Välbelagda och oomtvistliga skiljaktigheter är det visserligen svårt att uppvisa, eftersom materialet är så litet och Runebergs stavningsvanor trots allt så pass lite konsekventa. Jag har bara hittat ett ord, som är tillräckligt frekvent för att fylla kraven. I första versionen skrivs 'upp' med två p de nio gånger ordet förekommer (varav en gång 'opp'). (Däremot i sammansättningar med ett p: »upspänd, updrog» etc.) I andra versionen, överhuvud i »Blåa bokens» dikter liksom i *Midsommarfesten* och andra samtida texter, skrivs regelmässigt 'up'. Castrén påpekar i kommentaren, i en liten exkurs om Runebergs stavning, att skalden under 20-talet gärna skrev e där vi har ä: felt, herja, keftar osv. (SS X s. 11). *W* har däremot ofta ä: Fält (även felt), härja, käftar, rägn, (konst)värk m. m. I den senare omarbetningen har emellertid e-skrivningen börjat slå igenom. Ändå är det mindre enskildheter än den helhetsbild man får, när man sitter med de båda handskrifterna framför sig, som gör det så svårt att tro, att de två versionerna skulle ligga varandra nära i tiden.

Till sist det som egentligen hade bort tagas upp först: *W:s* motto. Det lyder i Kurténs manuskript: *Interstrepit anser olores.* Gåsen snattrar bland svanarna. Ordet härrör från Vergilius: »sed argutos inter strepere anser olores» (Ecl. 9:36). Det citerades ofta som 'Demutsformel'. Dess innebörd är då: jag, diktaren, inser att jag här kan förliknas vid en gås, som med sitt snatter söker tävla med svanarnas klangfulla (*argutos*) sång (jfr Brändström s. 30). Men en ödmjukhetsformel vore ju helt malapropå som motto för en stilparodi. Man kan säga, att frågan om parodi eller icke – därmed i sista hand också om diktens datering – kan fångas upp i en preposition. Det står att gåsen snattrar b l a n d svanarna – tävlar med dem, söker efterlikna dem. Det står inte att gåsen snattrar å t svanarna!

*

Frågan om stilparodi eller icke i *W* aktualiserar ett fängslande fenomen, som mycket lite har uppmärksammats av forskningen, nämligen förekomsten av otvetydigt stilparodiska inslag i *Elgskyttarne.* Detta element söks enligt min

[16] Ett par felläsningar förekommer. Vers 76 börjar »leende» (ej »Seende»). I v. 128 står: »skuffade på den (ej »sen») med handen». I v. 230 står av allt att döma »af skogarne» (inte »ur»). Ett »och» har utelämnats i v. 114; för rätt ordalydelse se citat ovan. En del andra oriktigheter påpekas av Brändström s. 1.

mening förgäves i ungdomsdikten, men finns i stället i rikt mått i det mogna mästerverket. Här möter homeriska anföringsformler, som blir komiska i sitt sammanhang på ett alldeles avsiktligt sätt. Om Ontrus: »då framsprittade orden ur skäggomsväfvade läppar», om Zacharias på Hjerpvik: »Men det klappade ren på hans läpp, det besinnade talet, / längtande ut.» Epiteten är välkända: den mångordkunniga Anna – ett äkthomeriskt epitet till typen, som blir ironiskt som attribut för en kvinna – den aktade tiggaren Aron, brunskäggyviga Ontrus, ränselbetungade skuldror, de hågförnöjande varor, glimmande kringla, den ölbetungade brodern m. fl.

Det problem, som inte har uppställts, gäller detta inslags estetiska funktion. Runebergs ärende är ju minst av allt att kasta löje över sina figurer, tvärtom vill han på allt sätt upphöja dem. Varför då dessa tonfall av gyckel?

Förklaringen torde vara den, att de utgör en stilistisk säkerhetsventil. Skalden har insett att det stugfolk, som han för fram på scenen, lätt kunde te sig löjliga i den stildräkt, som var skuren åt antikens gudar och småkonungar och deras heroiska dåd. Fördenskull etablerar han en leende kontakt med läsaren högt ovanför sina gestalters huvuden. Efter att ha låtit framskymta att han fuller väl inser att han inte diktar om gudar och hjältar, kan han sedan i ro låta sina arma figurer få en avglans av den homeriska högheten, adlas av den värdiga stilen. Tekniken låter sig särskilt väl studeras i behandlingen av tiggaren Aron.

Detta förklaringsförsök får viss bekräftelse om man tittar efter, var dessa inslag är mest frekventa eller påfallande. De parodiska formuleringarna kulminerar dels i början av dikten, dels i samband med tiggaren Aron, dels och isynnerhet i samband med köpryssarna. Inte för inte har Ontrus fått de flesta skämtsamma epiteten. Det förklaras bäst av att ryssarna – dessa en aning suspekta gårdfarihandlare, pratsamma, fulla – varit de som har stått längst från hjälteidealet. Här behövde säkerhetsventilen anlitas extra ofta. På samma sätt med Aron. Han är visserligen långt mera värdig än Ontrus, men han representerade ändå samhällets bottenskikt. På samma sätt i början av dikten. Läsaren skulle förlikas med chocken att möta Homeros i ett finskt rökpörte.

Greppet är inlärt hos Voss, i någon mån hos Goethe, som dock gör sparsamt bruk av det i »Hermann und Dorothea». Voss excellerar i lekfulla epitet. De fordrades för att läsaren skulle acceptera kaftanprydda lantpräster i antika heroers stilroller och i den högsta av episka genrer. Läsaren kunde hemfalla åt ett stort löje utanför diktarens kontroll, om han inte fortlöpande vaccinerades med små, kontrollerade löjen.

Till sist kan påpekas att Runeberg inte nyttjar greppet vare sig före eller efter *Elgskyttarne,* således inte heller i *Midsommarfesten.* Där rör han sig i högre kretsar, bland präster och ståndspersoner. Voss och Goethe hade redan hunnit göra sådant folk episkt salongsfähigt. Här behövde stilsituationen inte räddas genom förstulna småleenden. Men det krävdes i desto högre grad när han hade den oerhörda djärvheten att som huvudpersoner välja torpare och tiggare.

*

Har det nu någon betydelse om Runeberg var fjorton (à femton) eller nitton år när han skrev *W*? Frågan har faktiskt ställts. Svaret kan enklast formuleras så här. Om man tog studenten nitton år gammal, var det en ordinär prestation, men tog man den vid fjorton års ålder fick man sin bild i tidningen. Ungdomsåren är fyllda av utveckling och skall inte mätas med enkla, kalendariska mått.

En mera berättigad fråga är om en fjortonåring verkligen kan tänkas prestera något så pass kvalificerat som *W*, som dessutom rymmer litterära reminiscenser från Homeros, Vergilius, Voss, fru Lenngren, Franzén, troligen även från andra såsom A. W. Schlegel och »Hermann und Dorotheas» skald. Svaret är att beläsenheten just är den, som man har rätt att vänta vid denna tid hos en litterärt intresserad, finländsk skolyngling. Men självfallet kan prestationen som helhet inte förklaras utan att man inräknar den irrationella faktor, som heter geni, spirande litterärt snille.

Den första konsekvens, som inställer sig för den, som vill bestämma *W* i enlighet med den kurténska traditionen, är väl, att den rotfasta, allmänt omfattade tesen om Runeberg som litterär 'Spätblüther' måste överges! Tesen har främst byggts kring alla dessa skolhistorier om honom som ostyrig pilt, humörfrisk upptågsmakare. Anekdoterna är förmodligen i huvudsak sanna och svarar rätt väl mot historierna om den mogne mannen som jägare, fiskare, friluftsmänniska, ännu bevarande något av tjuvpojken och gärna omgivande sig med ointellektuella, manliga vänner. Ett drag av pojkaktighet och okomplicerad virilitet har på ett mycket iögonfallande sätt tillhört Runebergs karaktär. Egenskaper av det slaget är oväntade hos en stor konstnär, men för ingen del unika. De får inte skymma det faktum att Runeberg samtidigt var just ett konstnärligt snille. Men så har onekligen skett vad gäller ynglingen. Den teckning av hans ungdomsår, som möter hos Strömborg och flera senare runebergbiografer, ger inte någon övertygande bild av en stor diktares första utveckling. Vi vet numera för mycket om geniers pubertet för att tro att historierna om vildbasaren och pojkanföraren rymmer hela sanningen om Runebergs skolålder.

Hans ungdoms älskade, Fredrika Juvelius, som sannolikt visste mer om vad som rörde sig inom skolynglingen än vad kamraterna gjorde, mindes inte Runeberg som sprakfåle, utan talar om hans »djupt, djupt känslosamma sinne». Om hans dikter i gladare tonart säger hon, att de är »mera som utom Honom sjelf».[17] Hans hustrus minnesbild av studenten och informatorn kan sägas bekräfta karakteristiken. En yttre omständighet, som inte skall glömmas, är att under hans skoltid hans far drabbades av ett slaganfall, vilket medförde en fortgående ekonomisk deklassering av familjen. Det är en erfarenhet, som brukar sätta djupa spår i känsliga sinnen.

Man har också byggt tesen om sen litterär mognad på ett *argumentum e*

---

[17] Cit. efter E. Hasselblatt: Den första Frigga, HLS 10, 1934, s. 57 f.

silentio. Det finns nästan inga tidiga, poetiska försök av Runeberg bevarade. Men den formsäkerhet, som utmärker redan hans äldsta kända diktning, har inte förvärvats utan övning. Vi kan utgå ifrån att den unge Runeberg har skrivit mycket, som han har förstört.

Det förefaller mig också som om man inte rätt har avvunnit de äldsta bevarade skrifterna deras vittnesbörd. Även om *W* vore författad av en nittonåring är dikten en aktningsvärd prestation, om den jämförs med det mesta som åstadkoms inom svensk hexameterdiktning vid denna tid. Om 23-åringens *Elgjakten* skrev den skarpsinnige och omdömesgille Fredrik Cygnaeus, att det kanske var »det förträffligaste, som någonsin på finsk jord blifvit skrifvet» (Strömborg 1 s. 365). Nej, Runeberg var inte sent utvecklad som författare.

I praktiken är kanske ändå diktens tillkomstår en mindre betydelsefull omständighet än dess stilkaraktär. Uppfattningen av *W* som parodi och tillfällesprodukt har skymt forskarnas blick för vilket givande poem det i grunden är – inte för runebergläsaren i gemen, men för litteraturhistorikern. Man tar ju inte ett skämt på allvar. Rinman ber nästan om ursäkt för att han har sysslat med *W* »grundligare, än alstret som sådant förtjänar» (s. 52). I mina ögon förtjänar *W* en ingående analys.

Kullkastar poemet en hävdvunnen uppfattning, den om Runebergs sena mognad, underbygger det en annan utbredd föreställning, den om konstansen i Runebergs tankevärld och diktning. Man överraskas av hur mycket som förebådas i *W* eller som göms där *in nuce.* Det kan gälla enstaka bilder eller scener. Om 'gubben' berättas, att han brukar med käppen städa undan lövruskor (»riskorne») på den väg han går. Doktor Agander i *Midsommarfesten* har samma speciella vana: att med sitt spanskrör städa där han går fram, likaså den gamle löjtnant Widelles i samma dikt. Om major A-sköld sägs i *Fragment ur en roman från 1808 års krig* (1836–37), att han »gaf med förargelse under gåendet ett slag och ett annat åt de onyttiga qvistarna, som man låtit frodas på en användbar mark». Det är att märka att alla de gamla herrarna är upprörda, när de ägnar sig åt sitt renhållningsvärv. 'Gubben' i *W* tar ner geväret från knappen på väggen; den gesten upprepas sedan flera gånger i Runebergs tidiga diktning.

På samma sätt med tankarna och motiven i *W*: de återkommer. Brändström påpekade ju att man mötte ett färdigt uttryck för Runebergs religiositet, hans ljusa tro på en allgod Gud. Det är teologiskt sett ingen originell åskådning, men den är djupt karakteristisk för honom. Jaktmotivet skulle återupptas gång på gång, i ett par fall format till en jakt på människor (*Grafven i Perrho, Molnets broder*).

Runebergs mänskoideal avtecknar sig redan mycket distinkt. Vi möter hans kult av mannen, dels i skepnaden av dådkraftiga och offervilliga ynglingar, dels och med särskild förkärlek i gestalt av en kraftfull åldring, en *pater familias,* som representerar lugn och sträng auktoritet och på djupet godhet.

'Gubben' är den förste i en lång rad av gamla män, som med stor värdighet skrider genom Runebergs episka och lyriska verk. Doktor Agander i *Midsommarfesten* och hans efterföljare, prästfar i *Hanna,* hör liksom tiggaren Aron och Zacharias på Hjerpvik i *Elgskyttarne* till de tidigaste uppenbarelserna.[18] Men likheten blir ännu mera påfallande med fäderna i *Grafven i Perrho* och i *Molnets broder* och kanske allra mest med majoren i *Julqvällen.* Det skall också erinras om kung Fjalar, Chrysanthos och de ofta åldriga officerarna och soldaterna i *Fänrik Ståls Sägner.* Tre av dem har fått sin ålder inskriven redan i diktiteln: *Veteranen, Gamle Hurtig, Gamle Lode.* 'Gammal' är det vanligaste adjektivet i Runebergs poetiska språk (upplysn. av prof. L. Huldén). Åldrade män är huvudpersoner i en rad andra lyriska stycken med dikten *Den gamle* i spetsen. »En konung syns den gamle mig» börjar Runeberg sin apoteos, och uppenbarligen talar han ur sitt hjärtas djup.

De gamla männen är talrika också i Runebergs prosa. Hjälten i *Lurendrejaren*, den oförvägne seglaren, är 65 år, en hög ålder på den tiden. Till och med när Runeberg i den tidiga novellen *Kajorna* skall välja ett språkrör ur kajflocken, stannar valet vid en särskilt gammal fågel: »jag, bräcklige ålderstegne». Recensionen av Franzéns Skaldestycken (1836) liksom *Den gamle trädgårdsmästarens bref* fingeras vara skrivna av gamla män. *Fragment ur en roman från 1808 års krig* (1836–37) är belysande. Studenten Roman är ämnad till huvudperson. Men när den gamle major A-sköld förs in i berättelsen, erövrar han helt både diktarens och läsarens intresse. Den unge Roman är komplett misslyckad som gestalt, karaktären hänger inte ihop. Men i den gamle krigaren har Runeberg lyckats skapa en originell och sympatisk krumelur.

Den fina inlevelsen i en åldrad mans psyke finns redan i *W,* märkligt nog. Att 'gubben' helt står i centrum för poetens intresse är uppenbart. De med författaren jämnåriga jägarna blir bara en flock pojkar utan nämnvärd individualisering; så behandlas senare också bröderna Hane i *Grafven i Perrho.* I *W* får vi inte ens veta hur många de är. 'Gubben' är däremot en icke föraktlig prestation som karaktärsstudie. Han klagar över svikande krafter, han minns sin ungdom med tårat vemod, hans tal är fyllt av goda råd och samlad livserfarenhet, hans uppträdande är värdigt både i upprörda ögonblick och i triviala bestyr. De inspirerade ställena i dikten är nästan alla knutna till honom.

---

[18] Först bör egentligen nämnas, att Rbg vid omarbetningen av *W* införde ytterligare en åldring i texten. Gubbens berättelse om sin ungdoms jaktbragd avslutas nu med följande verser:

Än jag det minns och jag glömmer det ej så länge jag lefver,
Hur då jag sen kom hem min far den vördade gubben
Gjöt med stammande röst sin välsignelse öfver sin älskling.

Rbg har alltså här skapat ytterligare ett av sin diktnings många möten mellan den unge modige sonen/mannen och den vördnadsvärde, i detta fall också årbräckte åldringen.

Det skall dock observeras, att både epos och idyll tycks älska att införa gamla personer på scenen och låter dem också gärna konfronteras med unga människor.

W kastar också ljus över Runebergs förhållande till kvinnan. Vad som icke kan utläsas är, att han hade e n starkt positiv kontakt: det var den erotiska relationen till den vackra flickan. Detta räckte i och för sig för att ge oss den skönaste och kanske mest omfångsrika kärleksdiktning som vi äger på svenska. Men i övrigt var hans attityd till kvinnan negativ. Det torde inte vara för djärvt att beteckna ett dominerande drag i hans förhållningssätt som modershat. Han är ett fall av vad psykiatrikerna kallar 'mother rejection'. Det kan utmärkt studeras i detta ungdomsalster. Modern tecknas ju negativt – mera kritiskt än vad vi kanske i förstone fattar, för hon brister i fråga om dygder, som tiden i allmänhet och Runeberg isynnerhet ansåg som kardinala: stadga, lugn, ansvar.

Vi möter andra hustrur och mödrar i Runebergs senare diktning. Nästan alltid bildar – alldeles som i *W* – make och maka varandras motsatser, och det är till mannen som författaren helt och fullt förlägger sina sympatier. Bonden Pavos hustru företräder en kortsynt egoism. Mödrarna i idyll- och epigramsviten är bekymrade och bannar och förbjuder. Den gamle majoren i *Julqvällen* vredgas över sin frus och sin gifta dotters ängslan och veklagan. Särskilt majorskan behandlas hårt och kort: hon är bara ett språkrör för oro, och diktaren avför henne från scenen före mera betydelsefulla och känsloladdade skeenden i handlingen. I två ofullbordade komedier, *Belägringen* (ca 1845) och *Trassel* (ca 1849), representerar hustrurna det krassa förnuftet och försiktigheten, medan männen företräder överdådet, dumdristigheten och en lättlynt levnadskonst. Fruarna har medsystrar i de räddhågade mödrarna i *Torpflickan* och *Munter.* Kvinnor däremot, som har passerat den erotiska attraktionens ålder, men som Runeberg ändå ställer i en odelat fördelaktig dager, kan räknas på ena handens fingrar: fru Agander i *Midsommarfesten,* Anna i *Elgskyttarne, Lotta Svärd,* modern i *Främlingens syn,* Tekmessa i *Kungarne på Salamis.* Tekmessa är mest anmärkningsvärd: en varmt tecknad, mänskligt rik modersgestalt. Men en sådan förmådde Runeberg alltså skapa först när han själv nalkades sextioårsåldern.

I *W* kunde hustrun ha undvarats, för även det materiella och husliga ombestyrs nästan helt av fadern. I senare dikter tar Runeberg steget fullt ut och avvarar hustrun/modern alldeles. Det är märkligt nog fallet i prästgårdsidyllen *Hanna.* Familjebildningen där är en gammal präst och hans son och dotter, en runebergsk kärnfamilj – inte ett ord om någon mor. Likadant i *Nadeschda* – hon har far, ingen mor. Diktfragmentet [*Gubben och Hanna*] berättar också om en dotter och en åldrig far. Likadant i *Julqvällen*, där soldaten Pistol har en son, men ingen hustru; inte ens vid budet om att sonen har stupat erinras om sonens moder. På samma sätt i romanfragmentet från 1808 års krig: major A-sköld beskrivs utförligt och vi får läsa hans brev till sonen, men inte ett ord nämns om någon majorska. Och likt Pistol erinrar han sig inte sonens moder ens i den stund, då han tror att sonen ligger död. Likadant i *Molnets broder,* där fadern är både far och fosterfar, men helt på egen hand. Ännu i *Kungarne på Salamis* möter vi två ensamma fäder med var sin

son. I ett par komedier turnerar Runeberg sin egenartade familjebildning sålunda, att det är en ensam onkel, som har sin söta brorsdotter boende hos sig (*Friaren från landet, Kan ej*).

Ibland får vi veta att det en gång har funnits en hustru. I *Kung Fjalar* gör sig Runeberg omaket att tala om att Fjalar är änkling, detta sannolikt med hänsyn till att hans barn är så späda. Men att Morannals drottning och de tre vuxna sönernas mor är död, får vi själva sluta oss till. Morannal förefaller att ha varit fosterfader åt Oihonna utan någon som helst kvinnligt bistånd. I *Grafven i Perrho* får vi också på egen hand räkna ut, att de sex sönernas mor har levat och dött.[19]

Det misogyna draget i Runebergs kvinnoskildring vore värt en närmare undersökning. Här har det bara löst skisserats som ett exempel på en av de viktiga linjer i Runebergs författarskap, som skall föras tillbaka till *Wargen*.

Exkurs

Svensk parodisk dikt på -iaden

ca 1741

O. Dalin. Slinkiaden. Förstörd av författaren; var ett angrepp på dem som retat honom för mellanhavandet med Cederhielm. Se T. Hagström: Några Daliniana (Corona amicorum. Studier tillägnade Tönnes Kleberg, 1968) s. 91.

1765

C. B. Zibet: Kurriaden eller et Minnes-Qväde öfver den oförliknelige Ekorren Kurre benämnd, som med Döden afgick i Stockholm, år 1765. I: Svenska Magazinet 1766 s. 73–85. Omtr. i Z:s Vitterhetsarbeten, 1853, s. 13–24.

1770

J. Wallenberg: Oxeaden. Tr. 1777, omtr. i fs Min son på galejan 2 kap. 12, 1781.

1776

O. Rudbeck: Boråsiade. Poeme i fyra sånger. Sth 1776 (flera senare upplagor).

1777

J. M. Lannerstjerna: Pagead. I fs Vitterhetsarbeten, 1861, s. 9–16.

1778

C. G. Leopold: Studentiade. Fragment, UUB V 5a. (I denna E. M. Fants avskrift kallas Leopolds alexandrindikt »Wallborgsmesso-afton. Hjeltedikt» för »Studentiade».)

Daniel Petterson: Barrabasiade, I Twänne Sånger. Gbrg 1778. Riktad mot J. Simmingsköld. Se O. Sylwan: Från skilda land och tider (GHT 1906-09-12).

1770-talets slut

C. M. Bellman: Papegoiiaden. I fs Skrifter (SU) 3, Bacchanaliska qwäden, ed. 1925, s. 42–47.

---

[19] Vivi Edströms utmärkta uppsats »Generationernas möte i Runebergs diktning» (MLFÅ 1968–69 s. 121–141) behandlar en del av det ovan sagda om gamla män och unga män. Även Runebergs egendomliga familjebildning berörs (s. 132).

[J. Lindeström?:] Calmariaden. Hskr i Kalmar läns museum, A 2 »Sånger och visor m. m.».

1780

P. af Lund: Stockholmiaden. Se E. Lundmark: Stockholmiaden. En gustaviansk satir och dess författare (Stockholms borgargilles årsbok 1942 s. 16–36). Jfr KB, Vf 193.

Anonym: Marstranniade. I trenne sånger.

1784

Olof Falén: Säbomiade. 1784. Läsning i mulet väder, Sth 1797. Drift med en suput vid namn Säbom.

1785

Anonym: Sundborniad. UUB V 17. Riktad mot kh Sundborn.

ca 1785

Anonym: Flotsundiade. UUB V 21 t, s. 27–43 (U. M. Risells visbok); KB Vs 65: 3 (P. J. Hjelms visbok).

1780-talet (?)

Berge B. Frondin: Försök til en Tidstedtiade. Hskr i fs »Ungdoms Tidsfördrif» i LUB. Även i Rosenstein-Tersmedenska samlingen, RA E. 5198.

1793

Anonym: Amazoniade. Skaldedikt. I: Upsala Academie- Och Stads-Tidning 1793: 34–35. Jfr Conversations-Bladet IV 1823: 6.

1794

Anonym: Wauxhalliade. Sth 1794.

Omkr. 1800

J. Elers: Gustaviaden. Den lilla, KB Vf 96.

Anonym [J. E. Angelini eller J. C. Askelöf?]: Ystadiaden. Tr. 1885 och 1936. Se Th. Tufvesson: Vem skrev Ystadiaden? (fs I kärra och karet genom gångna tider, 1923, s. 115–125) samt W. Lengertz: Min Kulörta Bok, 1940, s. 384–391.

Anonym: Dumbommiade. Strängnäs stiftsbibliotek. Kapsel Historia-Biografi-Witterhet.

Anonym: Nordiniaden. UUB V 17. Riktad mot C. G. Nordén.

1800-talets början

Anonym: Wargiaden eller Handlingar hörande til *Anhangets*/eller »Wargarnes»/ quartaler. KB Vo 6.

Anonym: Lönnbergiade. RA E.5199.

ca 1809

L. Hammarsköld: Rimgastiaden. Hjeltedigt. Se K. Warburg: Första Markallsnatten och dess förhållande till Hammarskölds urskrift (S. 1910).

Dens, Dunciaden eller Rimare-kriget.

1810

Anonym: Fersiaden. I:P Hanselli: Ur en samlares papper 2, 1869, s. 128–133.

1810-talet

L. Hammarsköld (m. fl.): Rimthussiaden. I: Markalls sömnlösa nätter 1820.

1823

Anonym: Grevesmöhliade, ett kors på den store mannens graf. Sth 1823.

J. L. Runeberg: Vargiaden.

1830

Anonym [J. S. Ejserman?]: Risiaden eller Riswällingen, Gbrg 1830. Riktad mot pastor J. R. Rising. På prosa.

1830-talet (?)

W. von Braun: Gäsiaden; Boråsiaden, KB Vs 143. Den förra av dessa båda otryckta dikter handlar om Gäsene härad.

1840

E. Tegnér: Rabulistiaden [eller] Golgatha. En Arrestants Lidande på Kungsholmen 9–31 Aug. 1840 af Dr. Esaias H. Tegnér, LUB, Tegnérsamlingen.

1844

A. I. Arwidsson: Hamnbusiaden eller ingen herre mer! Hjeltesång [...]. I fs »Catilinariska bref», Upps. 1844.

1847

N. Lilja: Mossiö Hans. En liten Mårtenholkiad. I: Mårten Holk. En poetisk kalender, 1847, s. 145–196. Verskomedi.

C. R. Nyblom: Soldiniaden. Hexameterdikt om ett skolpojksslagsmål, omtalad i fs En sjuttiårings minnen 1, 1908, s. 188.

1858

G. F. A. Holmberg: Upsaliaden. Versifierade minnen från studentexamen, alla lefnadsglada studerande tillegnade af Fredericus, Upps. 1858.

1860

Thekla Knös: Myriaden. I: Tidskrift för hemmet 2, 1860, s. 158f. Versifierad djurfabel med ideologisk tendens, ej i egentlig mening parodisk.

1865–66

C. J. L. Almqvist: Tyskiaden. Tr. 1961.

1866

Staffan [=P. F. Widmark]: Piteaden. Se H. Cornell: År och människor, 1971, s. 167f.

1860-talet

F. G. Nilsdorff: Koukkiaden. Hjeltedikt besjungande i två sånger såväl perukerna i gemen som i synnerhet den klassiske Kouukku. HforsUB B B 103.

ca 1867

Alfhild Agrell: En skalbaggiad. Omtalad i När vi började, 1902, s. 28.

1871

E. & R. Aspelin m. fl.: Fennomaniaden. Hjeltedikt. Finska Litteratursällskapets arkiv, Helsingfors. Dikten tillkommen i en studentkrets i Helsingfors.

1877

[S. W. Westerlund & J. W.:] Kinkiaden. Riktad mot friherre von Rehausen, kallad »Kinken» inom Norrlands nation i Uppsala. I: Norrland. Kalender, 1893. Se Stockholms stads auktionsverk. Bokauktionskatalog 1965: 28 nr 309.

1880

A. W. Sundler: Häggumiade eller de häggutnitiske titanernas krigståg till »Söakullen». Hjeltedikt i en sång. Riktad mot Häggren. I fs Spöket i Töreboda, 1880, s. 164–167.